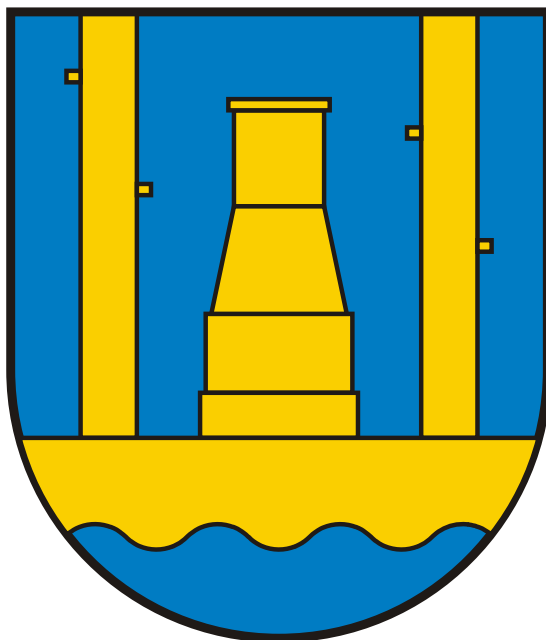

Grzegorz Szyniec

Leksykon Szumiradu na ziemi oleskiej

Lasowice Wielkie 2021

Publikacja hobbystyczna z serii

Historia lokalna ziemi oleskiej i lublinieckiej

Największemu miłośnikowi Szumiradu Christianowi

Spis treści

Szumirad.....	6	Fryszernia w Maliczu (Huta Luizy).....	14
Achtelik.....	7	Fryszernia w Radomilu.....	14
Am Wolfsstein.....	7	Fryszernia w Sobiszu.....	14
Anomalia opolska.....	7	Fryszernia w Trzebiszynie.....	14
Barańcowa Droga.....	7	Grzybek.....	14
Beess von Wirchles, Johann.....	7	Hammelheide.....	14
Beess von Wirchles, Joachim.....	8	Heidebrink.....	14
Bierdzańska Woda.....	8	Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen, Friedrich Ludwig zu.....	15
Bock, Wincenty.....	8	Hohenlohe-Öhringen, August Karl Christian Kraft zu.....	15
Budka dróżnika drogowego.....	8	Hohenlohe-Öhringen, Friedrich August Karl zu.....	15
Budki dróżnika kolejowego.....	8	Hohenlohe-Öhringen, Friedrich Wilhelm Eugen Karl Hugo zu.....	15
Budkowiczanka.....	9	Hohenlohe-Öhringen, Hans Heinrich Georg zu.....	16
Bystrzyna.....	9	Hohenlohe-Öhringen, Hugo Felix August zu.....	16
Cajniarnia w Radomilu.....	9	Hohenlohe-Öhringen, Kraft Hans Konrad zu.....	16
Cajniarnia w Rydzku.....	9	Hoym, Julius Gebhard von.....	16
Cajniarnia w Sobiszu.....	9	Hoym von der Osten-Sacken (Dieskau), Christiane Charlotte Sophie von.....	16
Cegielnia w Kamieńcu.....	9	Hoym zu Droyssig, Amalie Louise Marie Charlotte von.....	17
Cembrowa Niwa.....	9	Huta mosiądzu.....	17
Chałupa z Kamieńca.....	10	Hüttenteich.....	17
Chałupy.....	10	Jänisch, Johann George von.....	17
Chłopi feudalni.....	10	Jednostka wojskowa.....	18
Chudoba Ol-1.....	10	Jędrzejki.....	18
Chudoba, Leśnictwo.....	10	Kamieniec [I].....	18
Cisek.....	11	Kamieniec [II].....	19
Dambrowka-Jaschin, Johann [II] von.....	11	Kamieniec [III].....	19
Dambrowka-Jaschin, Johann [III] von.....	11	Kamieniec, Tartak.....	19
Dambrowka-Jaschin, Johann [IV] von.....	11	Kamieniecka Droga.....	19
Dambrowka-Jaschin, Johann [V] Adam von	11	Kamienna Droga.....	19
Dambrowka-Jaschin, Johann [VI] Georg von.....	11	Kaminietzer Berge.....	19
Dambrowka-Jaschin, Johann [VII] Georg Rudolf von.....	11	Kanałkowa Droga.....	20
Damianownia.....	12	Kaplica ewangelicka.....	20
Dąb szypułkowy.....	12	Kapliczka w Pruskowie.....	20
Dom nad jeziorem.....	12	Karczma.....	20
Domek Leona [I].....	13	Karczma w Kamieńcu.....	20
Domek Leona [II].....	13	Kodron.....	20
Dół żwirowy w Cisku.....	13		
Droga wojewódzka nr 494.....	13		
Dwór.....	13		
Dzwonnica.....	13		
Epheuwald.....	13		
Fryszernia.....	14		

Kotewka orzech wodny.....	20	Przynależność do prowincji.....	29
Kubocie.....	20	Przynależność do rejencji/województwa	30
Kuźnica w Trzebiszynie.....	21	Przynależność do okręgu/powiatu.....	30
Lasowice Wielkie, fideikomis.....	21	Przynależność do okręgu	
Lasy Państwowe Nadleśnictwo Szumirad	21	policyjnego/urzędowego.....	30
Lasy Stobrawsko-Turawskie.....	21	Przynależność do gminy/gromady.....	30
Leśniczówka.....	21	Przynależność ewangelików.....	30
Liczba mieszkańców.....	22	Przynależność katolików.....	30
Linia kolejowa nr 175 Kłodnica-Kluczbork		Przynależność izraelitów.....	31
.....	23	Radawka.....	31
Linia kolejowa wąskotorowa.....	23	Radomil.....	31
Litografia E.W. Knippela.....	23	Radoniel.....	31
Listy spod słońca.....	24	Roztoki.....	31
Löwencron, Martin Scholtz von.....	24	Równina Opolska.....	31
Łąźnia.....	24	Ruska Droga.....	31
Łączna Droga.....	24	Rydzek.....	32
Młyn [I].....	24	Rydzek, Leśnictwo.....	32
Młyn [II].....	24	Saperska Droga.....	32
Młynówka.....	24	Sausenberg.....	32
Modrzew polski.....	25	Schönowski, George Daniel von.....	32
Na kolonie.....	25	Smolarnia.....	32
Na Świerku.....	25	Smolarnia w Kamieńcu.....	33
Na Wilku.....	25	Smolnik [I].....	33
Napad.....	25	Smolnik [II].....	33
Nazwiska przedwojennych mieszkańców		Sobisz.....	33
.....	25	Sobisz, Leśnictwo.....	33
Niedźwiedź brunatny.....	26	Stanowiska archeologiczne.....	34
Nieszczęśliwy wypadek.....	26	Stara Chudoba [I].....	34
Ostoja zwierząt.....	26	Stara Chudoba [II].....	34
Oszklona Droga.....	26	Stara Chudoba [III].....	34
Ośrodek wypoczynkowy.....	26	Strażnice leśne.....	34
Pałac.....	27	Strzelnica w Epheuwaldzie.....	34
Piasieczna.....	27	Strzelnica w Sobiszu.....	34
Piaszczysta Droga.....	27	Szkoła ewangelicka.....	35
Płaszczycza.....	27	Szkoła katolicka.....	35
Poczta.....	28	Szkoła katolicka w Kamieńcu.....	35
Posterunek żandarmerii.....	28	'Szumi las w Szumiradzie' [I].....	35
Postrzelona przy zbieraniu ziemniaków.	28	'Szumi las w Szumiradzie' [II].....	35
Powierzchnia.....	28	Szumirad [I].....	35
Przychodnia z apteką.....	28	Szumirad [II].....	35
Przyczyny rozwoju hutnictwa.....	28	Szumirad [III].....	36
Przyczyny upadku hutnictwa.....	29	Szumirad [IV].....	36
Przynależność do cesarstwa.....	29	Szumirad [V].....	36
Przynależność do monarchii.....	29	Szumirad [VI].....	36
Przynależność do państwa.....	29	Szumirad [VII].....	36
Przynależność do księstwa.....	29	Szumirad [VIII].....	37

Szumirad [IX].....	37	Wieś Chudoba na obszarze Lasowic	
Szumirad [X].....	37	Wielkich.....	43
Szumirad [XI].....	37	Wiosna Ludów.....	43
Szumirad, Huta.....	38	Wkroczenie lisowczyków.....	44
Szumirad, Leśnictwo [I].....	38	Wkroczenie powstańców śląskich.....	44
Szumirad, Leśnictwo [II].....	39	Wkroczenie Sowietów.....	44
Szumirad, Nadleśnictwo.....	39	Właściciele.....	45
Szumirad, Tartak [I].....	39	Wojskowa straż pożarna.....	46
Szumirad, Tartak [II].....	39	Wynik plebiscytu na Górnym Śląsku.....	46
Szumirad i „Smolnik”.....	39	Wypadek samochodowy.....	46
Szumiradzka Droga.....	40	Zamkowa Droga.....	46
Szumiradzki, Las.....	41	Zapora.....	46
Śmierć pod kołami pociągu.....	41	Drodzy Czytelnicy!.....	47
Targ.....	41	...prosimy Pana premiera.....	47
Trakt Radawski.....	41	„Proszę pana premiera o uszanowanie woli	
Urząd Celny.....	41	mieszkańców gminy Lasowice Wielkie”..	48
Urząd Hutniczy.....	41	„abonenci telefoniczni z terenu gminy	
Urząd Hutniczy w Kamieńcu.....	42	Lasowice Wielkie mają bardzo dobre	
Viertel.....	42	połączenie z Kluczborkiem”.....	49
Walcownia w Radomilu.....	42	„Zwracamy się do Pana jako ostatniej deski	
(War)kot.....	42	ratunku”.....	50
Wędryńskie Łąki.....	42	Wybory samorządowe w gminie Lasowice	
Wielki piec w Kamieńcu.....	42	Wielkie.....	50

Szumirad

„Szumirad – to w ogóle lasy. I urocze letnisko przy opolsko-oleskiej szosie.¹”

Szumirad (niem. Sausenberg) to wieś na Śląsku (Górny Śląsk), na ziemi oleskiej², na Równinie Opolskiej, nad Budkowiczanką (dorzecze Odry), w Polsce, w województwie opolskim, w powiecie kluczborskim, w gminie Lasowice Wielkie, w sołectwie Szumirad, 13 km na zachód od Olesna;

powierzchnia (2018): 2948 ha; ludność (2018): 169 mieszkańców;

powierzchnia ukształtowana w czwartorzędzie, tworzona przez piaski eoliczne (lokalnie w wydmach), piaski i żwiry sandrowe oraz holocénskie piaski, żwiry, mady rzeczne, torfy i namuły;

niewykluczone, że założona na gruncie Radawia; 1605 wzmiankowana poprzez pana na Szumiradzie Johanna Beessa von Wirchles³; około 1726–1871 lub później huta żelaza założona przez Johanna George'a von Jänisch; 1741–1750 (ewentualnie 1755) huta mosiądzu założona przez tego samego; 1799–1945 w posiadaniu książąt Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen (Hohenlohe-Öhringen), którzy bardzo rozwinęli hutnictwo; co najmniej 1847–1853 siedziba książęcego departamentu hutniczego; co najmniej 1855–1861 w statusie miasteczka; 1868–2004 posiadała kolej; 1921 zajęta przez powstańców śląskich; 1945 zajęta i zrujnowana przez Sowieców; od 1945 w Polsce;

w obrębie Szumiradu znajdują się miejscowości: Chałupy, Kamieniec, Radomil; w przeszłości znajdowały się ponadto: Cisek, Epheuwald, Kubocie, Leśnictwo Chudoba, Rydzek, Sobisz, Stara Chudoba oraz prawdopodobnie Piaseczna.

Toponim

'szum' + 'rad'; 'szum' = 'las'; 'rad': [I] częśćka antroponimu 'Radomil'; [II] częśćka hydronimu 'Radawka'; [III] częśćka toponimu 'Radawie'; 'szum' + 'rad' = [I] las należący do Radomila; [II] las nad Radawką (obecnie na tym odcinku Bystrzyna); [III] las należący do Radawia; niewykluczone 'szum' od niem. Schaum – piana, wówczas 'szum' + 'rad' = miejsce, w którym pieni się Radawka (obecnie na tym odcinku Bystrzyna)

1 J. Opolski, *Ślązacy*, Warszawa 1968, s. 232

2 Ilekroć będzie mowa o ziemi oleskiej, oznacza to obszar powiatu oleskiego w granicach sprzed przystąpienia do zacierania jego wielowiekowego kształtu, tj. sprzed 1954 r.

3 We wtórnych źródłach przewija się informacja, że w 1593 r. Johann Beess von Wirchles kupił Wysoki Las w Szumiradzie; autorowi nie udało się dotrzeć do pierwotnego źródła, które być może pozwoliłoby wiarygodnie cofnąć historię Szumiradu o 12 lat.

Achtelik

(niem. 1936–1945 An der Ziegelei) część lasu w Chudobie; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączona do Chudoby.

Toponim

od 'achtelik' – [I] dawna miara objętości płynów; [II] garnek 1/8 litra, garnuszek; [III] potocznie o piwoszu

Am Wolfsstein

część lasu w Szumiradzie; 1860 odstrzelono w nim wilka (łac. *Canis lupus*), dla upamiętnienia czego ustawiono kamień pamiątkowy z tablicą, w przekonaniu, że to ostatni wilk w Lesie Szumiradzkim; jednak 1895 znów odstrzelono w nim wilka (po czym 1927 – w Lesie Radawskim); kamień pamiątkowy prawdopodobnie pocz. l. 70. XX w. wchłonięty przez jednostkę wojskową (podobny – w Lesie Radawskim – 2019 odtworzony).

Toponim

niem. Am Wolfsstein – Przy Wilczym Kamieniu

Ilustracja 1: Am Wolfsstein w Szumiradzie. Fot.: O. v. Wolff

Anomalia opolska

będący skutkiem eksplozji jądrowej jeden z obszarów o najwyższej koncentracji radioaktywnego cezu w Polsce, obejmujący Szumirad⁴.

Barańcowa Droga

droga, w większości dukt, Lasowice Małe/Lasowice Wielkie–Lasowice Wielkie (odcinek polny)–Lasowice Wielkie/Szumirad–Szumirad.

Toponim

pierwszy wyraz od 'baran'; droga, którą pędzono barany hodowane w owczarni w Starej Chudobie

Beess von Wirchles, Johann

członek starego rodu z Chorwacji; urzędnik cesarza i króla Czech Rudolfa II von Habsburg; 1581 udzielił pożyczki cesarzowi pod zastaw Olesna; 1587 otrzymał je w formie spłaty pożyczki; 1594 sprzedał je członkowi rodu von Gaschin, w rękach którego pozostawało ono aż do 1802; 5 IV 1605 sprzedał chłopom Kadłub Wolny, czyli uwłaszczył ich, co w okresie rozkwitu feudalizmu było wydarzeniem bez precedensu; w akcie tym wystąpił jako pan

⁴ Por.: S. Wołkowicz, R. Strzelecki, *Geochemia poczarnobyłskiego cezu w glebach i roślinach anomalii opolskiej*, [w:] „Przegląd Geologiczny” 2002, cz. 50, nr 10/2, ss. 941–944.

Szumiradu ('aus Schumirad'), otwierając w ten sposób udokumentowane dzieje miejscowości; z 1614 ostatni ślad (testament).

Beess von Wirchles, Joachim

syn Johanna Beessa von Wirchles i Margarete Schirowsky von Schirowa; właściciel Szumiradu po ojcu; najpóźniej 1618 sprzedał Szumirad Johannowi [II] von Dambrowka-Jaschin.

Bierdzańska Woda

(niem. Teufels Schlucht) struga; prawy dopływ Brynicy; źródło w Szumiradzie; ujście w Jełowej.

Hydronim

pierwszy wyraz od 'Bierdzany' – miejscowość, przez którą przepływa

Hydronim niem.

Teufels Schlucht – Diabelski Kanion; od legendy, według której koryto wyrył diabeł, który po zakładzie dobitym z księdzem w karczmie w Szumiradzie niósł głaz, aby nim zburzyć kościół budowany w Kobylnie⁵

Bock, Wincenty

*1904, +1945; górnik z Szumiradu; zamordowany przez Sowietów w Preußen Grube (Tragedia Miechowicka).

Budka dróżnika drogowego

punkt poboru myta na obecnej drodze wojewódzkiej nr 494, na wylocie z Szumiradu w kierunku Bierdzan; 1885 wzmiankowany; po 1896 zlikwidowany.

Budki dróżnika kolejowego

w Szumiradzie wraz z wybudowaniem linii kolejowej powstało ich 5, na skrzyżowaniach z obecną drogą wojewódzką nr 494, duktem w Achteliku, drogą Kamieniec–Rydzek, drogą Kamieniec–Chałupy oraz duktem na pograniczu Chałupek i Pruskowa; najdłużej przetrwała pierwsza z wymienionych.

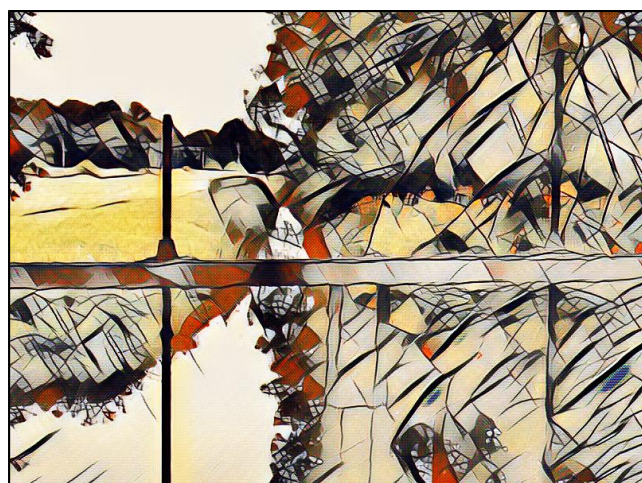
5 Obecny kościół w Kobylnie budowano w latach 1798–1800.

Budkowiczanka

(niem. do 1936 Budkowitz Bach, 1936–1951 Baudendorfer Bach) rzeka; lewy dopływ Stobrawy; długość 56 km; zlewnia 236,5 km kw.; źródło w Łowoszowie; ujście w Starych Kolniach; płynie z Równiny Opolskiej do Pradoliny Wrocławskiej, przez Szumirad.

Hydronim

od 'Budkowice' (pierwotnie; obecnie podzielone na Stare Budkowice i Nowe Budkowice) – miejscowość, przez którą przepływa

Ilustracja 2: Budkowiczanka w pobliżu Szumiradu.
Fot.: autora

Bystrzyna

potok; lewy dopływ Budkowiczanki; źródło w Leśnej; ujście w Szumiradzie.

Hydronim

od 'bystry' – szybki, wartki; ciek o szybkim, wartkim nurcie, dużym prądzie

Cajniarnia w Radomilu

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; 1804 założona przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; najpóźniej 1827 zlikwidowana w związku z budową walcowni.

Cajniarnia w Rydzku

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; przed 1826 założona przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen lub księcia Friedricha Augusta Karla zu Hohenlohe-Öhringen; 1840 jeszcze wykazana, jednak bez podania wielkości produkcji.

Cajniarnia w Sobiszu

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; 1804 założona przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; 1847 lub później zlikwidowana.

Cegielnia w Kamieńcu

istniała przed 1830–po 1938.

Cembrowa Niwa

pole w Szumiradzie.

Toponim

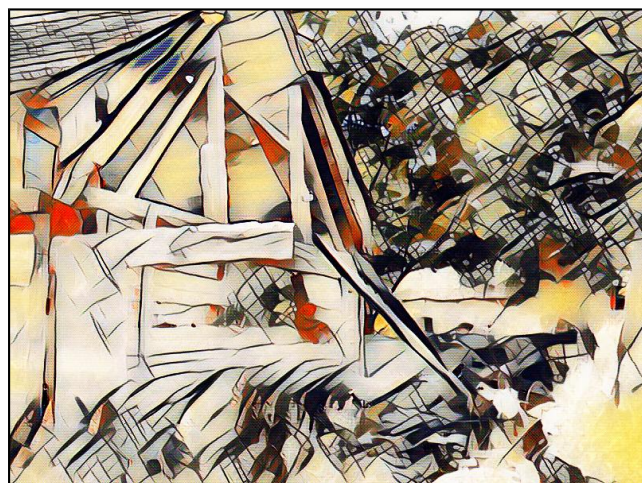
pierwszy wyraz od 'niwa' – ziemia uprawna; drugi wyraz od antroponimu 'Cember'

Chałupa z Kamieńca

eksponat w skansenie Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu Bierkowicach; 1745 wybudowana przez Johanna Nieslonego; 1798 przebudowana; 1965 sprzedana do skansenu.

Chałupy

(niem. do 1936 Waldhaus; [zu] Kaminietz; 1936–1949 [zu] Steinbach) osada leśna w obrębie Szumiradu; obejmuje posesje nr 56–61, z czego 56 – budynek zburzony; domniemanie około 1726 założona przez Johanna George'a von Jänisch wraz z założeniem przez niego huty żelaza w Kamieńcu, jako osada hutnicza; niewykluczone wcześniejsze pustkowie; obecnie wyludniona ze stałych mieszkańców, służy jako letnisko.

Ilustracja 3: Szumirad Chałupy. Fot.: autora

Toponim

od 'chałupa' – dom wiejski

Toponim niem.

Waldhaus – Dom w Lesie

Chłopi feudalni

Tabela 1: Chłopi feudalni w Szumiradzie

Rok publikacji danych	Liczba
1783	3 kmieci, 12 zagrodników, 4 chałupników
1818	3 kmieci, 12 zagrodników, 4 chałupników
Kubocie	
1830	2 wolnych kmieci, 1 zagrodnik

Chudoba Ol-1

otwór kartograficzny w Szumiradzie, 1988 wywiercony; głębokość 39 m.

Chudoba, Leśnictwo

(niem. do 1936 Försterei Kudoba, 1936–1946 Försterei Kirchwalde) osada leśna w obrębie Chudoby; przed 1885 założona przez księcia Friedricha Wilhelma Eugena Karla Hugona zu Hohenlohe-Öhringen; obejmowała Leśnictwo Chudoba; 1945 zajęte przez Polskę; do 1972 w Nadleśnictwie Szumirad; od 1973 w Nadleśnictwie Olesno; jako osada leśna do około 1928 w obszarze dworskim Szumirad, a następnie do 1936 w leśnym obszarze dworskim Szumirad, kiedy to wchłonięta przez gminę Chudoba.

Toponim

drugi wyraz od 'chudoba' – bieda, nędza; 'bieda' – biedne miejsce, nieurodzajna gleba

Cisek

(niem. do 1936 Czissek; 1936–po 1945 Eibengründe) las w Chudobie; 1716 wzmiankowany; 1885 wykazana w rejestrze stanu cywilnego osada leśna (pustkowie?), mimo że na mapie z tego roku (tak samo na młodszych) brak zabudowy; 1939 osada leśna wykazana w wydawnictwie polskim, prawdopodobnie jako informacja przeterminowana; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączony do Chudoby.

Toponim

[I] od antroponimu 'Cisek'; dawna dzierżawa jakiegoś Ciska?; [II] las z przewagą cisa pospolitego (łac. *Taxus baccata*)

Dambrowka-Jaschin, Johann [II] von

*N.N., +1618; 1617 budowniczy dworu w Lasowicach Małych; najpóźniej 1618 kupił Szumirad od Joachima Beessa von Wirchles.

Dambrowka-Jaschin, Johann [III] von

*1580, +N.N.; syn Johanna [II] von Dambrowka-Jaschin; propagator luteranizmu na ziemi oleskiej; od 1618 właściciel Szumiradu; 1622 przeżył splądrowanie majątku przez lisowczyków.

Dambrowka-Jaschin, Johann [IV] von

*1610, +N.N.; syn Johanna [III] von Dambrowka-Jaschin i Anny von Frankenberg; właściciel Szumiradu po ojcu, najpóźniej do 1651.

Dambrowka-Jaschin, Johann [V] Adam von

*1635, +1687; syn Johanna [IV] von Dambrowka-Jaschin i Hedwig Schirowsky von Schirowa; właściciel Szumiradu po ojcu, co najmniej od 1651; 1682 przekazał Szumirad synowi Johannowi [VI] Georgowi von Dambrowka-Jaschin.

Dambrowka-Jaschin, Johann [VI] Georg von

syn Johanna [V] von Dambrowka-Jaschin i Juliany Zahrádecký ze Zahrádek; brat Johanna [VII] Georga Rudolfa von Dambrowka-Jaschin; od 1682 właściciel Szumiradu, który następnie w nieznanym okolicznościach przekazał bratu.

Dambrowka-Jaschin, Johann [VII] Georg Rudolf von

*N.N., +1720; syn Johanna [V] von Dambrowka-Jaschin i Juliany Zahrádecký ze Zahrádek; brat Johanna [VI] Georga von Dambrowka-Jaschin; właściciel Szumiradu, który otrzymał od brata w nieznanym okolicznościach; 1716 sprzedał go Martinowi Scholtzowi von Löwencron.

Damianownia

część lasu w Szumiradzie.

Toponim

niewyjaśnionego pochodzenia, być może od antroponimu 'Damian'; dawna dzierżawa jakiegoś Damiana?

Dąb szypułkowy

(łac. *Quercus robur*) pomnik przyrody w Szumiradzie; 1954 ustanowiony; wysokość 21 m; obwód 640 cm; wiek 350 lat.

Dom nad jeziorem

[przedruk]

„Z Katowic do Szumiradu jedzie się 2 godziny. Kilkanaście domów ukrytych w gąszczu leśnym stanowi całą osadę. Takich na Opolszczyźnie wiele. Trudno rozstrzygnąć, gdzie zaczynają się, a gdzie kończą szumiradzkie lasy. A takie dęby, buki i świerki nie wszędzie rosną. Chlubą okolicy jest pomnik przyrody: 600-letni dąb mogący konkurować ze słynnym »Bartkiem«.

Niegdyś osiedlali się tu kuźnicy, zwabieni bogactwem drzewa używanego przy wytopie rud. Okolica ściagała również przybyszów wrażliwych na piękno przyrody, a jakiś potentat wybudował sobie nawet rezydencję nad jeziorem. Niewiele pozostało po wojnie z tych wspaniałości. Zniszczeniu uległy zabudowania, park zdziczał. Dopiero gdy Szumiradem zainteresowało się Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne z Katowic, wszystko zaczęło zmieniać się na lepsze. Budynek kolonijny doprowadzono do stanu pełnej używalności. Latem 1965 r. [powinno być: 1955 – przyp. wł.] przybył tu pierwszy turnus kolonijny. Tak rozpoczęła się kariera Szumiradu, miejscowości znanej dziś w kraju z udanych kolonii. W ub. roku [1965 – przyp. wł.] szumiradzki ośrodek kolonijny uzyskał wyróżnienie, jako jeden z najlepiej zorganizowanych w resorcie gospodarki komunalnej.

[...] W ciągu jedenastu lat [1955–1966 – przyp. wł.] między obozem a okoliczną ludnością wytworzyły się pewne formy zażyłości. Ileż to razy przybiegały na kolonie gospodynie, załamując ręce: »Panie kierowniku, daj pan z parę dzieci do pola, bo mi żyto zaleje!« Rzeczywiście, niebo się zaciąga, jak tu nie pomóc – myśli kierownik. I wysyła ochotników do żniw. Worek jabłek dla kolonii, a nade wszystko wdzięczność ludzka – to nagroda za tę sąsiedzką pomoc miejskich dzieci. [...]»

– Zofia Zaremba

Źródło: „Trybuna Robotnicza” 1966, nr 200, s. 3

Domek Leona [I]

(niem. Jagdschlößchen) dworek myśliwski w Szumiradzie, na Płaszczycy; przed 1885 wybudowany; 1945 zajęty przez Polskę; po 1945 wyremontowany; pocz. l. 70. XX w. wchłonięty przez jednostkę wojskową.

Toponim

drugi wyraz od antroponimu 'Leon'; upamiętnia leśnika Leona Kowalika, z którego inicjatywy po 1945 wyremontowano obiekt

Domek Leona [II]

uroczysko w Szumiradzie, z Domkiem Leona [I] pośrodku; pocz. l. 70. XX w. wchłonięte przez jednostkę wojskową.

Ilustracja 4: Domek Leona w Szumiradzie. Fot.: widokówka z 1971/AROS

Dół żwirowy w Cisku

1885 wzmiankowany; po 1896 zlikwidowany.

Droga wojewódzka nr 494

biegnie z Bierdzan do Częstochowy przez Szumirad i Olesno; na mapie z około 1750 pomiędzy Bierdzanami a Chudobą biegnie przez Starą Chudobę, z pominięciem Szumiradu; 1852 wytyczona w nowym śladzie i do następnego roku utwardzona, z Wielkim Przedmieściem w Oleśnie włącznie.

Dwór

1745 wzmiankowany.

Dzwonnica

widoczna na litografii E.W. Knippela z poł. XIX w.; dzwon odlany w Hucie Szumirad; 1956 uszkodzona, a następnie rozebrana; dzwon przewieszono pod zadaszenie; 2004 skradziony.

Epheuwald

dawna część Szumiradu; 1885 wzmiankowana; około 1930 zburzono część zabudowy; pocz. l. 70. XX w. na polecenie jednostki wojskowej zburzono resztę.

Toponim

niem. Epheu + Wald; Epheu – bluszcz; Wald – las; miejsce porośnięte bluszczem (łac. Hedera)

Ilustracja 5: Dawny dzwon w Szumiradzie. Fot.: AROS

Fryszernia

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; 1774 założona przez Christiane Charlotte Sophie von der Osten-Sacken (von Dieskau); od 1782 w posiadaniu księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; około 1826 przebudowana na trzyogniskową przez księcia Friedricha Augusta Karla zu Hohenlohe-Öhringen; 1857 wykazana jako czteroogniskowa; 1861 ponownie jako trzyogniskowa; wkrótce zlikwidowana.

Fryszernia w Maliczu (Huta Luizy)

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; 1838 założona przez księcia Friedricha Augusta Karla zu Hohenlohe-Öhringen; przed 1861 zlikwidowana; później w to miejsce leśniczówka Nadleśnictwa Szumirad.

Fryszernia w Radomilu

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; około 1726 założona przez Johanna George'a von Jänisch; od 1782 w posiadaniu księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; najpóźniej 1827 zlikwidowana w związku z budową walcowni.

Fryszernia w Sobiszu

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; dwuogniskowa; 1803 założona przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; 1871 lub później zlikwidowana.

Fryszernia w Trzebiszynie

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; 1788 założona przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; 1861 lub później zlikwidowana.

Grzybek

część lasu na obszarze jednostki wojskowej w Szumiradzie.

Toponim

od 'grzybek' – wartownia wojskowa

Hammelheide

część lasu w Szumiradzie.

Toponim

niem. Hammel + Heide; Hammel – baran; Heide – wrzosowisko; wrzosowisko koło owczarni w Starej Chudobie

Heidebrink

część lasu w Chudobie; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączona do Chudoby.

Toponim

niem. Heidebrink – 'Międzywodzie'; miejsce w widłach Budkowiczanki i Bystrzyny

Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen, Friedrich Ludwig zu

*1746, +1818; członek starego rodu z Frankonii; książę (niem. Fürst) Hohenlohe-Ingelfingen, 2. książę (niem. Fürst) Hohenlohe-Öhringen; syn księcia Heinricha Augusta von Hohenlohe-Ingelfingen i księżnej Wilhelmine Eleonory von Hohenlohe-Öhringen; generał wojska pruskiego; głównodowodzący w bitwie pod Jeną 1806; 1782 ożenił się z Amalie Louise Marie Charlotte von Hoym zu Droyssig, która wniosła jako posag majątek swojej matki Christiane Charlotte Sophie von Hoym von der Osten-Sacken (Dieskau), w tym Szumirad; 1799 para rozwiodła się; wtedy wydzierżawił dożywotnio ten majątek i utworzył z niego fideikomis, pierwotnie obejmujący części (władztwa): Bierawa, Lasowice Wielkie, Sławięcice i Stara Kuźnia oraz majątki w Saksonii; 1811 został spadkobiercą majątku po byłej teściowej; po jego śmierci sukcesorem został syn książę Friedrich August Karl zu Hohenlohe-Öhringen.

Hohenlohe-Öhringen, August Karl Christian Kraft zu

*1848, +1926; 5. książę (niem. Fürst) Hohenlohe-Öhringen, 2. książę (niem. Herzog) Ujazdu; syn księcia Friedricha Wilhelma Eugena Karla Hugona zu Hohenlohe-Öhringen i księżnej Pauline Wilhelmine Karoline Amalie von Fürstenberg; generał 'à la suite' wojska pruskiego, polityk śląski, wirtemberski, pruski i niemiecki, wielki przemysłowiec górnośląski; od 1897 właściciel majątku rodzinnego, w tym Szumiradu; 1905 założył spółkę Hohenlohe Werke AG, do której wniósł prawie wszystkie swoje zakłady; 1913 z jego działalności przemysłowej żyło ponad 10.000 samych robotników, nie licząc członków ich rodzin; 1921 przegrany z majątku w Sławięcicach, który zajęli powstańcy śląscy; decyzją Konferencji Ambasadorów o podziale Górnego Śląska obszar działalności spółki Hohenlohe Werke AG przecięto nową granicą państwową, z czego większość miała przypaść Polsce; wobec tego jeszcze 1921 założył spółkę Oehringen Bergbau AG, która odkupiła od spółki Hohenlohe Werke AG zakłady na obszarze, który miał pozostać w Niemczech; 1922 przekazał nieodpłatnie 15% akcji Hohenlohe Werke AG polsko-francuskiej spółce Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku Spółka Dzierżawna SA w Katowicach; po jego śmierci sukcesorem został brat książę Hans Heinrich Georg zu Hohenlohe-Öhringen; 1939 zakłady należące do spółek Hohenlohe Werke AG i Oehringen Bergbau AG przejął koncern Reichswerke Hermann Göring; 1946 podzielone i znacjonalizowane przez Polskę; po 1989 większość zakładów zlikwidowano, drobne pozostałości sprywatyzowano; w budynku administracyjnym spółki Hohenlohe Werke AG obecnie Sąd Apelacyjny w Katowicach; ponadto zachowało się wiele dawnych willi administracyjnych i familoków, rozsianych po całym Górnym Śląsku.

Hohenlohe-Öhringen, Friedrich August Karl zu

*1784, +1853; 3. książę (niem. Fürst) Hohenlohe-Öhringen; syn księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen i Amalie Louise Marie Charlotte von Hoym zu Droyssig; generał wojska wirtemberskiego, polityk wirtemberski; od 1818 właściciel majątku rodzinnego, w tym Szumiradu; 1827 odbudował pałac w Sławięcicach, który 1945 spalili Sowieci; 1839 z nowego majątku utworzył drugi fideikomis; 1849 cały majątek przejął syn Friedrich Wilhelm Eugen Karl Hugo zu Hohenlohe-Öhringen.

Hohenlohe-Öhringen, Friedrich Wilhelm Eugen Karl Hugo zu

*1816, +1897; 4. książę (niem. Fürst) Hohenlohe-Öhringen, 1. książę (niem. Herzog) Ujazdu; syn księcia Friedricha Augusta Karla zu Hohenlohe-Öhringen i księżnej Friederike Sophie

Dorothey Marie Luise von Württemberg; generał wojska wirtemberskiego i 'à la suite' pruskiego, polityk wirtemberski, pruski i niemiecki, wielki przemysłowiec górnośląski; od 1849 właściciel majątku rodzinnego, w tym Szumiradu; 1891 z jego działalności przemysłowej żyło 7244 samych robotników, nie licząc członków ich rodzin; po jego śmierci sukcesorem został syn książę August Karl Christian Kraft zu Hohenlohe-Öhringen.

Hohenlohe-Öhringen, Hans Heinrich Georg zu

*1858, +1945; 6. książę (niem. Fürst) Hohenlohe-Öhringen, 3. książę (niem. Herzog) Ujazdu; syn księcia Friedricha Wilhelma Eugena Karla Hugona zu Hohenlohe-Öhringen i księżnej Pauline Wilhelmine Karoline Amalie von Fürstenberg; 1926–1945 właściciel majątku rodzinnego, w tym Szumiradu; 1927 obydwa posiadane fideikomisy przekształcił w fundację Hans Fürst zu Hohenlohe-Öhringische Stiftung; 1945 cały majątek na Śląsku zajęty przez Sowieców; część zrujnowana (np. spalone pałace w Sławięcicach i Szumiradzie), część rozkradziona i wywieziona do Związku Sowieckiego; reszta majątku na Śląsku 1945 przekazana Polsce, przez którą następnie znacjonalizowana; z reguły podlegała dalszemu okradaniu i dewastacji; po 1989 drobne pozostałości sprywatyzowano.

Hohenlohe-Öhringen, Hugo Felix August zu

*1890, +1962; 7. książę (niem. Fürst) Hohenlohe-Öhringen, 4. książę (niem. Herzog) Ujazdu; syn księcia Hansa Heinricha Georga zu Hohenlohe-Öhringen i księżnej Gertrude Auguste Mathilde Olgi von Hohenlohe-Öhringen.

Hohenlohe-Öhringen, Kraft Hans Konrad zu

*1933; 8. książę (niem. Fürst) Hohenlohe-Öhringen, 5. książę (niem. Herzog) Ujazdu; syn księcia Hugona Felixa Augusta zu Hohenlohe-Öhringen i księżnej Valerie von Carstanjen; od 2004 odwiedza Kędzierzyn-Koźle, którego częścią są obecnie Sławięcice; 2012 utytułowany „Honorowym Obywatelem Miasta Kędzierzyn-Koźle”.

Hoym, Julius Gebhard von

*1721, +1769; hrabia Rzeszy (cesarstwa); syn Ludwiga Gebharda von Hoym i Rahel Louise von Hoym (Werthern); rzeczywisty tajny radca Elektoratu Saksonii; doprowadził do upadłości właściciela Szumiradu Johanna George'a von Jänisch, po czym 1753 wylicytował jego majątek; przeszedł on na wdowę [księżną] Christiane Charlotte Sophie von Hoym [von der Osten-Sacken] (Dieskau).

Hoym von der Osten-Sacken (Dieskau), Christiane Charlotte Sophie von

*1733, +1811; księżna-małżonka; córka Johanna Adolpha von Dieskau i Christiane Dorothei Magdalene von Dieskau (Ponickau); żona Juliusa Gebharda von Hoym; 1769 owdowiała, została spadkobierczynią majątku po mężu, w tym Szumiradu; 1771 powtórnie wyszła za mąż, za księcia (niem. Fürst) Karla von der Osten-Sacken; była kobietą przedsiębiorczą i pomnażała swój majątek, który ostatecznie trafił w ręce księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen.

Hoym zu Droyssig, Amalie Louise Marie Charlotte von

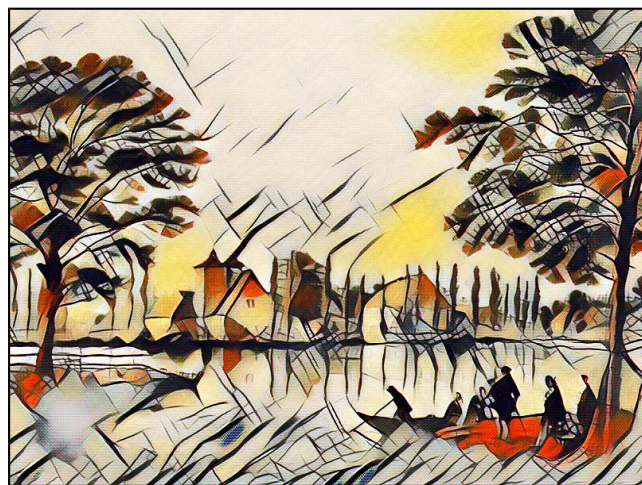
*1763, +1840; córka Juliusa Gebharda von Hoym i Christiane Charlotte Sophie von Hoym von der Osten-Sacken (Dieskau); 1782 wyszła za mąż za księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen, wnosząc jako posag majątek matki, w tym Szumirad; 1799 rozwiodła się, wydzierżawiając go dożywotnio byłemu mężowi; 1801 powtórnie wyszła za mąż, za hrabiego Rzeszy (cesarstwa) Friedricha Bernharda Augusta Ludwiga von der Osten-Sacken.

Huta mosiądzu

1741 założona przez Johanna George'a von Jänisch; jedyna huta mosiądzu na ziemi oleskiej; w ramach kontraktu z pruskim fiskusem militarnym produkowała amunicję na potrzeby twierdz na Śląsku, około 232 t rocznie; podczas pierwszej wojny śląskiej pięciokrotnie plądrowana, ponadto 1743 i 1749 niszczona przez powodzie; konkurowała z zakładem Juliusa Gebharda von Hoym w Kotlarni, który dwukrotnie interweniował w tej sprawie u samego cesarza; w nowych okolicznościach (zmiana przynależności państwowej większej części Śląska, w tym Szumiradu) Julius Gebhard von Hoym doprowadził do upadłości założyciela; 1750 zamknięta; 1752 być może uruchomiona; 1753 wylicytowana przez niego wraz z całym majątkiem założyciela; jednoznacznie nie wiadomo, czy nadal działała w ramach kontraktu nowego właściciela; 1755 zlikwidowana.

Hüttenteich

zbiornik spiętrzający wody Bystrzyny w Kamieńcu, pierwotnie w celu dostarczania energii wodnej do zakładów (tartak, następnie huta żelaza); 1868 przedzielony na dwie części (zachodnią i wschodnią) groblą wybudowaną pod potrzeby linii kolejowej Wrocław-Fosowskie; obecnie w większości zarośnięty; leży w obrębie: obszaru Natura 2000 Szumirad, rezerwatu przyrody Kamieniec, obszaru chronionego krajobrazu Lasy Stobrawsko-Turawskie; ponadto w obrębie użytków ekologicznych: część zachodnia – Kamieniec, część wschodnia – częściowo Żabiniec.

Ilustracja 6: Dawny widok na Hüttenteich w Szumiradzie Kamieńcu. Fot.: „Oberschlesien im Bild”

Hydronim

niem. Hütten + Teich; Hütten – huta; Teich – staw; staw wykorzystywany przez hutę żelaza

Jänisch, Johann George von

od 1717 był zarządcą hutniczym w majątku hrabiego Rzeszy (cesarstwa) Adolpha Magnusa von Hoym, który 1723 przypadł w spadku bratankowi Juliusowi Gebhardowi von Hoym; 1728 kupił Szumirad od George'a Daniela von Schönowski; prawdopodobnie tego samego roku kupił też Tartak Kamieniec od Adama Bogusława von Schick lub jego następcy, dokonując zjednoczenia Kamieńca z Szumiradem (o ile nie dokonał tego wcześniej George

Daniel von Schönowski); około 1726 założył Hutę Szumirad, składającą się z wielkiego pieca w Kamieńcu oraz fryszerni w Radomilu; 1741 założył hutę mosiądzu w Szumiradzie, być może z kuźnicą w Trzebiszynie; 1753 zlicytowany po doprowadzeniu do upadłości przez Juliusa Gebharda von Hoym, który przejął majątek.

Jednostka wojskowa

około 1930 założona; do 1945 w siłach zbrojnych Niemiec; 1945–1990 w siłach zbrojnych Związku Sowieckiego; l. 70. XX w. rozbudowana; utożsamiana z miejscem lokalizacji obiektu systemu Albatros⁶; od 1990 w siłach zbrojnych Polski; jednostka wojskowa nr 2286, 24. polowa techniczna baza wojsk łączności w Opolu z siedzibą w Szumiradzie, w Dowództwie Garnizonu Warszawa.

Jędrzejki

[przedruk]

„W Oleskiem (Wachów, Wysoka, Szumirad) i Strzeleckiem (Szymiszów, Jemielnica) do wybuchu drugiej wojny światowej powodzeniem cieszył się zwyczaj przebierania chłopców za tzw. jędrzejów. Strój stanowiły kozuch włożony na opak, słomiana czapka i maska na twarzy. Jędrzeje chodzili po wsi, nierzadko z muzykantami, odwiedzali głównie domy, w których były panny i płatali różne dowcipne figle. Byli chętnie przyjmowani, bo »to był honor dla dziołszki, przeca łona miała уваżanie«. Pominięcie zagrody było dla panny dużym afrontem. Obchód kończył się wspólną zabawą, trwającą często do północy, po której zaczynał się okres adwentu.”

Źródło: J. Pośpiech, *Zwyczaje i obrzędy doroczne na Śląsku*, Opole 1987, s. 18

Kamieniec [I]

(niem. do 1936 Kaminietz; 1936–1949 Steinbach) przysiółek Szumiradu; obejmuje posesje nr 47–51 i 53; leży przy jednym z wariantów starego szlaku handlowego łączącego Morawy z Kujawami, w śladzie do 1294, czyli do przeniesienia komory celnej ze Starego Olesna do Olesna; 1716 wzmiankowany przy okazji transakcji kupna-sprzedaży Tartaku Kamieniec, który Adam Bogusław von Schick kupił od Martina Scholtza von Löwencron (z tego wynika, że Kamieniec wówczas był lub stał się przysiółkiem Zakrzowa); prawdopodobnie 1728 zjednoczony z Szumiradem przez Johanna George'a von Jänisch (o ile nie dokonał tego wcześniej George Daniel von Schönowski); około 1726–1871 lub później huta żelaza założona przez Johanna George'a von Jänisch; obecnie wyludniony.

Ilustracja 7: Szumirad Kamieniec. Fot.: autora

6 Por.: A. Krajewski, *Zastuga dla Polski. Pułkownik Ryszard Kukliński opowiada swoją historię*, Warszawa 2014, ss. 46–47.

Toponim

[I] od antroponimu 'Kamieniec'; wówczas upamiętniałby właściciela okolicznego majątku w okresie 1556–1586 Johanna Kokorza z Kamieńca (powiat tarnogórski) – jeżeli to on założył Tartak Kamieniec; od [II] 'kamień' – bryła skalna; od [III] 'kamienisko' – miejsce pełne kamieni

Kamieniec [II]

rezerwat przyrody na pograniczu Szumiradu i Chudoby; 2001 ustanowiony; objął użytek ekologiczny Kamieniec; powierzchnia 44,21 ha; florystyczny, roślin zielnych i krzewinek; celem ochrony jest zachowanie, ze względów naukowych i dydaktycznych, dobrze wykształconych zbiorowisk leśnych, torfowiskowych i wodnych; odnotowano 172 gatunki roślin naczyniowych, w tym 23 podlegające ochronie lub zagrożone; powierzchnia pierwotna 41,31 ha, 2009 zmniejszona do 40,92 ha, 2016 zwiększona do obecnej; od 2014 leży w obrębie obszaru Natura 2000 Szumirad.

Kamieniec [III]

użytek ekologiczny w Szumiradzie; 1997 ustanowiony; powierzchnia 2,67 ha; bagno; celem ochrony jest zachowanie obszaru ze względu na ciekawy zespół roślinny oraz jako miejsca bytowania i żerowania zwierzyny łownej; od 2001 leży w obrębie rezerwatu przyrody Kamieniec; od 2014 leży w obrębie obszaru Natura 2000 Szumirad.

Kamieniec, Tartak

tartak w Kamieńcu; 1716 wzmiankowany; po 1830 przeniesiony do Szumiradu.

Kamieniecka Droga

dukt Szumirad–Chudoba/Szumirad–Chudoba–Chudoba/Prusków.

Toponim

pierwszy wyraz – droga biegnąca do Kamieńca

Kamienna Droga

dukt w Szumiradzie wraz z drogą gminną przy posesjach nr 30–34.

Toponim

pierwszy wyraz – [I] droga o nawierzchni pełnej kamieni, czyli szlaki; [II] droga biegnąca do Kamieńca; wówczas toponim przeinaczony

Kaminietzer Berge

(niem. 1936–1945 Steinbacher Berge) pas wzgórz (wzniesień) w Chudobie; najwyższe 221,2 m n.p.m.; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączony do Chudoby.

Toponim

niem. Kaminietzer Berge – Wzgórza (Wzniesienia) Kamienieckie; wzgórza (wzniesienia) leżące koło Kamieńca

Kanałkowa Droga

dukt Szumirad–Szumirad/Radawie; pocz. l. 70. XX w. przecięty przez jednostkę wojskową.

Toponim

pierwszy wyraz – droga biegnąca od kanału (Młynówki)

Kaplica ewangelicka

1848 wzmiankowana; siedziba na posesji nr 38; pod opieką Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Baków-Biadacz; 1866 zlikwidowana w związku z otwarciem kościoła ewangelickiego Apostołów Piotra i Pawła w Lasowicach Wielkich.

Kapliczka w Pruszkowie

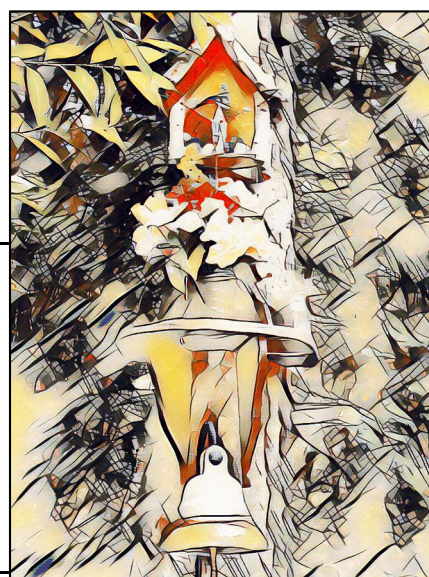
najczęściej błędnie przypisywana do Chałup; kapliczka leśna, nad źródłem dopływu Radawki, 1885 wzmiankowana; według lokalnej tradycji woda ze źródła ma właściwości lecznicze.

Karczma

1798/1800 wzmiankowana w legendzie; 1812 wzmiankowana w dokumentach; 1945 zajęta przez Polskę; nadana istniejącej od 1948 Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska w Lasowicach Wielkich, która otworzyła w Szumiradzie sklep i 'Bar pod Sarenką'; po 1989 sprywatyzowana; przez nowego właściciela rozbudowana.

Karczma w Kamieńcu

założona w nieznanym czasie; istniała jeszcze po 1945.

Ilustracja 8: Kapliczka w Pruszkowie.
Fot.: autora

Kodron

(niem. 1936–1945 Am Wildbach) część lasu w Chudobie; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączona do Chudoby.

Toponim

od antroponimu 'Kodron' – starego nazwiska w Oleśnie

Kotewka orzech wodny

(łac. *Trapa natans*) roślina wodna; w Polsce objęta ochroną ścisłą; 1887 odnotowana w Szumiradzie, w zbiorniku Smolnik; 1976 zanikła z powodu nadmiernej eksploatacji zbiornika przez ośrodek wypoczynkowy; 1997 reintrodukowana nasionami ze stawów hodowlanych w Krogulnej.

Kubocie

(niem. Kubotze) dawna część Szumiradu, 3/4 mili⁷ na wschód od wsi, dokładnie

⁷ 1 mila pruska = 7532,48 m

niezlokalizowana; 1743 wzmiankowana; 1779 wykazana jako wieś; 1830 i 1845 wykazane 3 gospodarstwa; 1865 wykazana jako przysiółek Szumiradu; 1877 wykazana w rejestrze stanu cywilnego; na mapach z 1883/1885 niewykazana; XIX w. wśród mieszkańców Kuboci byli: Phillip Jagiella, Jacob Kraffczik, Andreas Kraffczyk i Franz Mann; zakładając, że znajdowała się po stronie wschodniej linii kolejowej nr 175 (choćby ze względu na rejon poczty w Oleśnie), to do 1945 obszar w Szumiradzie, kiedy to przełączony do Chudoby.

Toponim

od antroponimu 'Kubot'

Kuźnica w Trzebiszynie

prawdopodobnie część huty mosiądzu w Szumiradzie, z którą dzieliła losy; 1743 wykazana.

Lasowice Wielkie, fideikomis

część (władztwo) fideikomisu 1799 utworzonego przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen, obejmującego cały majątek Christiane Charlotte Sophie von Hoym von der Osten-Sacken (Dieskau), który 1782 wniosła jako posag do związku z nim córka właścicielki – Amalie Louise Marie Charlotte von Hoym zu Droyssig; po rozwodzie 1799 wzięty przez księcia w dożywotnią dzierżawę; część (władztwo) Lasowice Wielkie obejmowało obecne wsie: Chudoba, Gronowice, Laskowice, Lasowice Małe, Lasowice Wielkie, Szumirad i Trzebiszyn; od 1811 własność dziedziczna księcia; 1860 powierzchnia 11.284,52 ha; 1917 powierzchnia 11.061 ha; 1927 przez księcia Hansa Heinricha Georga zu Hohenlohe-Öhringen przekształcony w fundację Hans Fürst zu Hohenlohe-Öhringische Stiftung.

Lasy Państwowe Nadleśnictwo Szumirad

epizodyczna jednostka podziału administracyjno-terytorialnego 1945, utworzona na bazie zajętego przez Polskę leśnego obszaru dworskiego Szumirad; wchłonięta przez gminę Lasowice Wielkie.

Lasy Stobrawsko-Turawskie

obszar chronionego krajobrazu 19 gminach województwa opolskiego; pokrywa cały Szumirad; 1989 ustanowiony; powierzchnia 119.061,7 ha; obejmuje wyróżniające się krajobrazowo tereny o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokojenia potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Leśniczówka

siedziba Leśnictwa Szumirad w Szumiradzie; 2008 wybudowana przez Nadleśnictwo Olesno; wyposażona w sprzęt ratowniczo-gaśniczy na wypadek pożaru lasu.

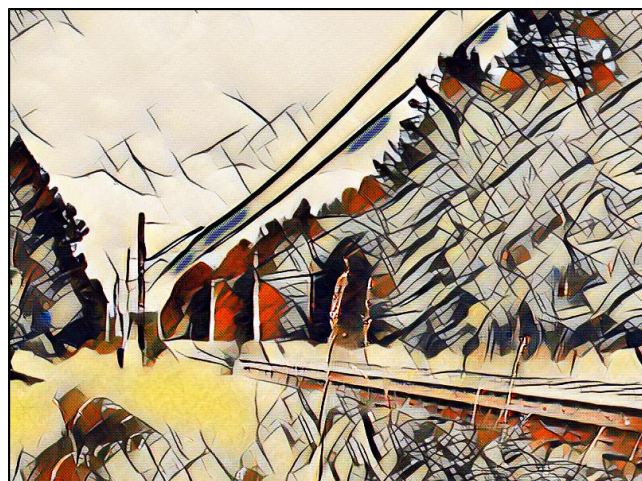
Liczba mieszkańców

Tabela 2: Liczba mieszkańców Szumiradu

Rok publikacji danych	Liczba razem	w tym ewangelików	w tym katolików	w tym izraelitów
1783	181			
1830	549	45	494	10
1837	725			
1845	885	143	738	4
1855	1008			
1861	980	177	803	
1874	930			
1885	620	69	551	
1887	624	87	537	
1905	701			
1910	685			
1925	556			
1929	557	82	475	
1933	513			
1937	508			
1998	204			
2003	157			
w tym Kamieniec + Chałupy				
1905	159			
1910	147			
w tym Leśnictwo Chudoba				
1910	15			
w tym Radomil				
1905	47			
1910	51			
w tym Rydzek				
1905	13			
1910	12			
w tym Sobisz				
1905	34			
1910	59			

Linia kolejowa nr 175 Kłodnica-Kluczbork

biegnie przez stację kolejową Szumirad w Chudobie; wybudowana przez Rechte-Oder-Ufer-Eisenbahn-Gesellschaft we Wrocławiu, przy znacznym udziale Bethela Henry'ego Strousberga, jako ówczesna linia kolejowa Wrocław-Fosowskie przez Kluczbork; długość pierwotna 127,5 km; 1868 otwarta; w Fosowskim połączona z istniejącą od 1858 linią kolejową Opole-Tarnowskie Góry; stała się najważniejszym czynnikiem rozwoju Chudoby, zapewniając dobrą pracę i mieszkania (1905 na stacji kolejowej Szumirad w Chudobie mieszkali 42 osoby), jak również deprecjonującym sąsiednie miejscowości; mimo to nie przez wszystkich mieszkańców Chudoby przyjęta z

Ilustracja 9: Linia kolejowa nr 175 Kłodnica-Kluczbork w Szumiradzie Kamieńcu przed całkowitą deelektryfikacją. Fot.: autora

entuzjazmem: „Niektórzy nie życzyli sobie, »coby tak diabelstwo tu jechało, smrodziło i nasze bydło stroszoło.«” 1883 otwarta odnoga Kluczbork-Olesno Śląskie o długości 19,9 km; 1884 całość wykupiona przez Prusy (upaństwowiona); 1912 przedłużona do Strzelce Opolskich; 1921 zajęta przez powstańców śląskich i używana do ataków pociągami pancernymi; 1936 przedłużona do Leśnicy, odkąd od 1934 istniał odcinek do Kłodnicy; od 1945 w Polsce; 1983 zelektryfikowana na odcinku Kluczbork-Fosowskie; 1984 zelektryfikowana na odcinku Fosowskie-Strzelce Opolskie; l. 80. XX w. wykonano też wiele innych prac w celu przygotowania do roli VIII wylotu z Górnego Śląska; 2000 zlikwidowano pociągi pasażerskie na trasie Fosowskie-Kłodnica; 2004 marszałek województwa opolskiego Grzegorz Kubat zlikwidował pociągi pasażerskie na trasie Kluczbork-Fosowskie; 2013 wyłączona z eksploatacji; 2015 w większości rozebrana; 2016 przywrócona dla pociągów towarowych na odcinku Rozmierka-Strzelce Opolskie; na pozostałych, nierozebranych odcinkach nieprzejezdna, miejscami rozkradziona.

Linia kolejowa wąskotorowa

rzekomo biegła wzdłuż linii kolejowej nr 175, ze stacji kolejowej Szumirad w Chudobie do cegielni w Kamieńcu; istnienia nie potwierdza żadne źródło pierwotne; z południowo-zachodnim krańcem Lasu Szumiradzkiego stykała się wąskotorówka Bierdzany-stacja kolejowa Zębówice, którą wywożono drewno z Lasu Turawskiego.

Litografia E.W. Knippela

pejzaż Szumiradu z poł. XIX w., jeden z serii pejzaży industrialnych Górnego Śląska Ernsta Wilhelma Knippela (*1811, +1900); przedstawia Szumirad z perspektywy południowego brzegu zbiornika Smolnik; widoczny pałac przed przebudową, wtedy właściwie dwór, oraz inne zabudowania 1945 spalone przez Sowieców.

8 H. Kałuża, J. Niesłony, *Serce Jezusa, miłości pełne. 100-lecie parafii i kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chudobie*, Chudoba-Nysa 2009, s. 279

Listy spod słońca

[przedruk]

„Jesteśmy dziećmi pracowników Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego i pragniemy zapewnić wszystkich naszych rodziców, że czujemy się znakomicie, a czas mija nam szybko i przyjemnie na różnego rodzaju imprezach i zajęciach. Zorganizowaliśmy m.in. festiwal piosenki w Szumiradzie, trzy ogniska i uroczystą wieczornicę poświęconą 35 urodzinom naszej Ojczyzny. Kolonijnym autokarem z naszego przedsiębiorstwa zwiedziliśmy Turawę, Opole, Olesno, Kluczbork, poznając w ten sposób ciekawe zakątki ziemi opolskiej. Pobyt na tej placówce jest naprawdę bardzo udany i pragniemy podziękować wszystkim dorosłym, zarówno z dyrekcji WPK w Katowicach, jak i personelowi naszej kolonii za ten wspaniały wypoczynek.

Przewodniczący Rady Kolonijnej Zbigniew Latos

Grupowi: Mirosław Mazur, Rafał Wodarz, Jacek Stadnicki, Arkadiusz Patyk, Krzysztof Stadnicki, Robert Różalski, Mariusz Olszewski, Ryszard Mazurkiewicz”

Źródło: „Życie Bytomskie” 1979, nr 31, s. 1

Löwencron, Martin Scholtz von

*1661, +1731; 1716 kupił Szumirad od Johanna [VII] Georga Rudolfa von Dambrowka-Jaschin; tego samego roku sprzedał Tartak Kamieniec Adamowi Bogusławowi von Schick; 1725 wydzierżawił Szumirad George'owi Danielowi von Schönowski; 1727 sprzedał mu go.

Łaźnia

istniała przed 1885–1945.

Łączna Droga

dukt w Szumiradzie.

Toponim

pierwszy wyraz – droga łącząca fragmenty Kopalińskiej Drogi, biegnącej od Bierdzan do Trzebiszyna

Młyn [I]

1736 wzmiankowany; 1845 jeszcze istniał, po czym ślad urywa się.

Młyn [II]

założony przed 1830; zagroda składała się z młyna, domu młynarza, chlewu, obory, spichrza, stodoły i wozowni; 1945 zajęty przez Polskę; 1947 nadany nowemu właścicielowi; po jakimś czasie (l. 70. XX w.?) zlikwidowany.

Młynówka

kanal w Szumiradzie; zasilanie z Bystrzyny na zbiorniku Smolnik; odprowadzenia do Bystrzyny i nadmiarowe do Budkowiczanki; wybudowany w celu dostarczania energii wodnej do zakładów (huta żelaza, młyn).

Toponim

od 'młyn'; kanał wykorzystywany przez młyn

Modrzew polski

(łac. *Larix decidua* subspecies *polonica*) pomnik przyrody w Radomilu; 1954 ustanowiony; wysokość 38 m; obwód 285 cm; wiek 200 lat.

Na kolonie

[przedruk]

„W poniedziałek 1 lipca [1963 – przyp. wł.] wyjechała na kolonie letnie do pięknej miejscowości – Szumirad w pow. Olesno, pierwsza grupa 400 dzieci, pracowników WPK. Druga grupa chłopców odjedzie do Szumiradu w sierpniu.

Życzymy im dobrej pogody i przyjemnego wypoczynku.”

– Rek

Źródło: „Trybuna Robotnicza” 1963, nr 155, s. 4

Na Świerku

część lasu w Chudobie; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączona do Chudoby.

Toponim

[I] od antroponimu 'Swierc'; dawna dzierżawa jakiegoś Swierca?; [II] od 'świerkla' – las świerkowy

Na Wilku

część lasu w Chudobie; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączona do Chudoby.

Toponim

[I] od antroponimu 'Ulfig', 'Wolff', 'Wulf'; dawna dzierżawa jakiegoś Wilka?; [II] od 'wilk' (łac. *Canis lupus*); miejsce, w którym żerowały wilki lub w którym (1895?) odstrzelono wilka?

Napad

[przedruk]

„Szumirad, pow. oleski. We wtorek [3 VI 1919 – przyp. wł.] w nocy napadło ośmiu uzbrojonych bandytów leśną kasę Hohenlohego... Stróża spowodowali pod fałszywym pozorem do przywołania rendanta a następnie pod groźbą rozstrzelania wymusili na nim wydanie im kluczy do kasy którą zupełnie zrabowali. Podobno znajdowało się tam kilkanaście tysięcy marek.”

Źródło: „Nowiny” 1919, nr 131, s. 3

Nazwiska przedwojennych mieszkańców

Blankenburg, Bock, Czyrny, Domin, Drescher, Eder, Franusch, Friedrich, Gisder, Glomb (Schmiech), Gnoth, Götzner, Gräfenstedt, Grzeschik, Jagiella, Janocha, Jeziorowski, Jonczyk,

Kaczmarczyk, Kieschel, Kischel, Klonek, Knopiec, Knoppik, Kolodziej, Kolzenbach, Kott, Kowalsky, Kowohl, Kowol, Krafczyk, Krafczyk, Krafzik, Krawczyk, Kruppa, Kupka, Kusch, Lindel, Lipp, Lukassek, Luppa, Mann, Meister, Muschalla, Neugebauer, Niedziela, Nieslony, Okwieka, Osbar, Owieka, Pach, Panitz, Pawolka, Prudlo, Przewloka, Przyklenk, Ratuszny, Reimann, Rossbach, Schweda, Seemann, Serwuschok, Skowronek, Sowada, Stanitzok, Stößer, Syga, Szweda, Viertel, Wasser, Widera, Wirth, Woitzik, Ziwitza, Zowalla, Żydek.

Niedźwiedź brunatny

(łac. Ursus arctos) 1715 prepozyt klasztoru norbertanek w Czarnowasach Ludwig von Quast odstrzelił ostatnie 3 w Lesie Szumiradzkim.

Nieszczęśliwy wypadek

[przedruk]

„Szumirad w Oleskiem. W pobliżu tutejszego dworca kolejowego wykoleiło się kilka wagonów towarowych. Ofiar w ludziach przytem nie było. Tor został zatarasowany i dopiero po upływie kilku godzin ruch kolejowy mógł się odbywać bez jakichbądź przeszkód.”

Źródło: „Katolik” 1925, nr 18, s. 5

Ostoja zwierząt

na pograniczu Szumiradu i Ligoty Turawskiej; 2008 ustanowiona; powierzchnia całoroczna 14,51 ha, okresowa 61,11 ha; miejsce bytowania bociana czarnego (łac. Ciconia nigra).

Oszklona Droga

dukt Szumirad/Chudoba-Chudoba; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączony do Chudoby.

Toponim

pierwszy wyraz – droga o nawierzchni pełnej szlaki

Ośrodek wypoczynkowy

1955 wybudowany przez Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne (WPK) w Katowicach, na działce o powierzchni 3 ha, stanowiącej własność książąt Hohenlohe-Öhringen, 1945 zajętej przez Polskę; dom wypoczynkowy o powierzchni 2579 m kw., w miejsce pałacu książąt Hohenlohe-Öhringen, 1945 spalonego przez Sowietów; obok basen odkryty; całość w otoczeniu parku; pierwotnie pod nazwą Ośrodek Kolonijny, a następnie Ośrodek Wypoczynkowy; miejsce kolonii letnich i wczasów; 1991 WPK postawiono w stan likwidacji; 2000 ośrodek sprywatyzowano;

Ilustracja 10: Dawny ośrodek wypoczynkowy w Szumiradzie. Fot.: autora

próby zagospodarowania (dom opieki, pensjonat) skończyły się niepowodzeniem; obecnie pustostan popadający w ruinę; po basenie niecka.

Pałac

prawdopodobnie pocz. XIX w. wybudowany przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; pierwotnie właściwie dwór, na działce o powierzchni 3 ha, w otoczeniu parku; 1830 wzmiankowany; co najmniej 1847–1853 siedziba książęcego departamentu hutniczego; następnie przekształcony w pałac myśliwski; prawdopodobnie wtedy przebudowany; 1945 spalony przez Sowieców; tego samego roku działka zajęta przez Polskę; 1955 wybudowano ośrodek wypoczynkowy, w miejsce pałacu; w urzędzonej w nowym budynku sali kominkowej zawieszono ocalały wówczas herb rodowy Hohenlohe-Öhringen.

Ilustracja 11: Dawny pałac w Szumiradzie. Fot.: AROS

Piaseczna

(niem. do 1936 Piassezna; 1936–po 1945 Sandheide) las w Chudobie; domniemanie dawna osada; na starych mapach 2 kamienie pamiątkowe; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączony do Chudoby.

Toponim

od 'piasek'; miejsce piaszczyste

Piaszczysta Droga

dukt Szumirad–Szumirad/Radawie.

Toponim

pierwszy wyraz – droga o nawierzchni pełnej piasku

Płaszczycza

(niem. do 1936 [Die] Dombrowa; 1936–1950 Soldatenberg) wzgórze (wzniesienie) w Szumiradzie; 228,9 m n.p.m.; pocz. l. 70. XX w. wchłonięte przez jednostkę wojskową.

Toponim

prawdopodobnie wzgórze (wzniesienie) o łagodnych stokach, płaskim wierzchołku

Toponim niem.

[Die] Dombrowa – Dąbrowa; 'dąbrowa' – las z przewagą dębu bezszypułkowego (łac. *Quercus petraea*), dawniej miejsce wypasu

Pocztą

1855 założona przez księcia Friedricha Wilhelma Eugena Karla Hugona zu Hohenlohe-Öhringen; ekspedycja pocztowa 2. klasy; siedziba na posesji nr 42; pierwotnie obsługiwana dyliżansem kursującym 2 razy w tygodniu na trasie Kluczbork-Szumirad; pierwotnie obsługiwała miejscowości: Bierdzany, Chałupy, Laskowice, Lasowice Wielkie, Ligota Turawska, Lipiny (przysiółek Jasieni), Malicz, Miskowe, Oś, Radawie, Radlina, Radomil, Rydzek, Sobisz, Stara Chudoba, Stobrawa (przysiółek Jasieni; obecnie nie istnieje), Szczepina, Szumirad z Kamieńcem, ale bez Kuboci (Kubocie były w rejonie poczty w Oleśnie), Trzebiszyn, Tuły, Zakrzów Turawski i Zimnik; rejon w miarę zakładania nowych poczt kurczył się; od 1868 obsługiwana pociągami przez stację kolejową Szumirad; tego roku podjęto próbę przeniesienia poczty do Chudoby, jednak zamiar nie powiódł się; 1945 zajęta przez Polskę; po jakimś czasie zlikwidowana.

Posterunek żandarmerii

istniał do 1879.

Postrzelona przy zbieraniu ziemniaków

[przedruk]

„Szumirad w Oleskiem. Pewna dziewczyna poszła na pole dworskie, by na kartoflisku nazbierać trochę ziemniaków. Przytem napotkana została przez stróża polnego, który ją postrzelił. Postrzeloną dziewczynę odstawiono do lecznicy; stan jej jest beznadziejny.”

Źródło: „Górnoślązak” 1923, nr 250, s. 4

Powierzchnia

Tabela 3: Powierzchnia Szumiradu

Rok publikacji danych	Powierzchnia [ha]	w tym
1865	5537,46	4891,8 ha lasów, 624,46 łąk i roli, 21,2 innych gruntów
1885	5010	
1894	4758	4560 ha lasów, 120 ha roli, 46 ha innych gruntów, 30 ha łąk, 2 ha pastwisk
2003	2947,5	

Przychodnia z apteką

1865 wzmiankowana; pierwotnie hutnicza; siedziba w budynku pomiędzy posesjami nr 42 a 43, 1945 spalonym przez Sowietów; po 1869 zlikwidowana.

Przyczyny rozwoju hutnictwa

- nieurodzajna gleba ('niegościnnie prawy brzeg Odry')
- zasoby surowców do produkcji żelaza – złoż rudy darniowej (rudy żelaza)
- zasoby źródła energii cieplnej – lasów, wtedy właściwie borów
- zasoby źródła energii mechanicznej – wody

Przyczyny upadku hutnictwa

- ♦ postęp
- ♦ wyczerpywanie się łatwo dostępnych zasobów surowców do produkcji żelaza
- ♦ wyczerpanie się zasobów drewna twardego
- ♦ duża odległość od kopalń węgla kamiennego i koksowni
- ♦ rozproszenie linii produkcyjnej
- ♦ przestarzały system napędu i transportu
- ♦ wolność osobista chłopów zachęcająca do poszukiwania lejszego życia w miastach
- ♦ polityka państwa – nałożony 1864 podatek przemysłowy, który przypieczętował hutnictwo w Szumiradzie

Tabela 4: Porównanie elementów postępu w hutnictwie

Dziedzina	Hutnictwo w Szumiradzie	Hutnictwo w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym
Świeżenie stali	fryszowanie	pudlingowanie, konwertowanie
Transport	konny	kolejowy
Źródło energii cieplnej	węgiel drzewny	węgiel kamienny, koks
Źródło energii mechanicznej	woda	para wodna

Przynależność do cesarstwa

[od 1605] do 1806 Szumirad leżał w cesarstwie; 1871–1918 w Cesarstwie Niemieckim.

Przynależność do monarchii

[od 1605] do 1619, 1620–1622 i 1623– 1742 Szumirad leżał w monarchii habsburskiej.

Przynależność do państwa

[od 1605] do 1622 Szumirad leżał w Królestwie Czech; 1622–1623 w Księstwie Siedmiogrodu; 1623–1742 w Królestwie Czech; 1742–1918 w Królestwie Prus; 1918–1919 w Niemczech pod rządami Rady Deputowanych Ludowych; 1919–1933 w Niemczech (Republika Weimarska); 1933–1945 w Niemczech (III Rzesza); 1945 pod rządami Związku Sowieckiego; od 1945 w Polsce.

Przynależność do księstwa

[od 1605] Szumirad leżał w Księstwie Opolskim, wyodrębnionym z Księstwa Śląskiego (1202 wzmiankowane; do 1532 w zarządzie książąt dziedzicznych); 1645 (1647)–1666 Księstwo Opolskie było w zastawie u Wazów; 1743 król w Prusach Prus Friedrich II von Hohenzollern zhołdował stany Górnego Śląska – Księstwo Opolskie zakończyło byt.

Przynależność do prowincji

(1741) 1808–1919 Szumirad leżał w prowincji śląskiej; 1919–1938 w prowincji górnośląskiej; 1938–1941 w prowincji śląskiej; 1941–1945 w prowincji górnośląskiej; 1945–1946 na ziemiach odzyskanych.

Przynależność do rejencji/województwa

1741 Szumirad znalazł się w zarządzie Generalnego Polowo-Wojennego Komisariatu we Wrocławiu; 1742–1808 w Kamerze Wojenno-Dominalnej we Wrocławiu; 1809–1816 w rejencji wrocławskiej; 1816–1945 w rejencji opolskiej; 1945–1946 w I okręgu administracyjnym Ziemi Odzyskanych Śląsk Opolski; 1946–1950 w województwie śląskim (śląsko-dąbrowskim); od 1950 w województwie opolskim.

Przynależność do okręgu/powiatu

[od 1605] Szumirad leżał w okręgu (weichbildzie) oleskim; 1743–1975 w powiecie oleskim; od 1999 w powiecie kluczborskim.

Przynależność do okręgu policyjnego/urzędowego

1850–1874 w okręgu policyjnym Szumirad; 1874–1945 w okręgu urzędowym Szumirad.

Przynależność do gminy/gromady

pierwotnie Szumirad stanowił niepodzielny majątek rycerski (szlachecki) objęty zasadami feudalizmu; po 1794, a faktycznie od 1818 uwłaszczeni mieszkańcy tworzyli gminę Szumirad, wyodrębnioną z majątku rycerskiego Szumirad; 1855–1861 Szumirad przejściowo posiadał status miasteczka, skupiającego w sobie część dworską i gminną, przy czym Stara Chudoba pozostawała w statusie majątku rycerskiego; 1874 majątki rycerskie Szumirad i Stara Chudoba przekształcono w adekwatne obszary dworskie; około 1928 obszar dworski Szumirad wchłonięty przez gminę Szumirad, z wyjątkiem lasów i służby leśnej, które odtąd tworzyły leśny obszar dworski Szumirad; 1945 gmina Szumirad wchłonięta przez reaktywowaną gminę Lasowice Wielkie; na bazie leśnego obszaru dworskiego Szumirad utworzono epizodyczną jednostkę podziału administracyjno-terytorialnego Lasy Państwowe Nadleśnictwo Szumirad, którą również wchłonięła gmina Lasowice Wielkie; 1945–1954 całość w gminie Lasowice Wielkie; 1954–1972 w gromadzie Chudoba; 1973–2005 w gminie Lasowice Wielkie z siedzibą w Lasowicach Małych; od 2006 w gminie Lasowice Wielkie.

Przynależność ewangelików

[od 1605] właściwą dla ewangelików z Szumiradu była: do 1867 Parafia Ewangelicko-Augsburska w Kluczborku; 1867–1945 Parafia Ewangelicko-Augsburska w Lasowicach Wielkich; 1945–1947 Parafia Ewangelicko-Augsburska w Kluczborku, filiał w Lasowicach Wielkich; od 1947 ewangelicy z Szumiradu ponownie należą do Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Lasowicach Wielkich.

Przynależność katolików

[od 1605] właściwą dla katolików z Szumiradu była do 1905 Parafia Rzymskokatolicka Michała Archanioła w Oleśnie, filiał św. Jana Chrzciciela w Wędryni; 1905–1908 Parafia Rzymskokatolicka Michała Archanioła w Oleśnie, kuracja Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chudobie; od 1908 katolicy z Szumiradu należą do Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chudobie.

Przynależność izraelitów

[od 1605] właściwym dla izraelitów z Szumiradu był: 1765–1820 kahał w Kraskowie; 1820–1939 kahał w Oleśnie.

Radawka

(niem. do 1936 Radawka Graben, 1936–po 1945 Radaubach) potok; lewy dopływ Bystrzyny; źródło w Pruszkowie; ujście w Szumiradzie.

Hydronim

od gr. 'ρέω', 'ροές' – płynąć; świadczy o bardzo starym osadnictwie w okolicy

Radomil

(niem. do 1950 Radomühl) osada leśna w obrębie Szumiradu; obejmuje posesje nr 45–46, z czego 45 – budynek zburzony; być może pierwotnie młyn; około 1726–1871 lub później huta żelaza założona przez Johanna George'a von Jänisch; pocz. l. 70. XX w. na polecenie jednostki wojskowej zburzono zabudowę, oprócz byłej leśniczówki.

Toponim

[I] od antroponimu 'Radomil'; [II] 'rad' + 'mil': pierwsza częśćka – od 'rad': [I] częśćka antroponimu 'Radomil'; [II] częśćka hydronimu 'Radawka'; [III] częśćka toponimu 'Radawie'; druga częśćka – od 'młyn' (niem. Mühle); 'rad' + 'mil' = [I] młyn należący do Radomila; [II] młyn na Radawce (obecnie na tym odcinku Bystrzyna); [III] młyn należący do Radawia

Radoniel

dukt w Szumiradzie.

Toponim

droga biegnąca do Radomila; toponim przeinaczony, powinien brzmieć 'Radomil'

Roztoki

(niem. do 1936 Rostoki; 1936–1950 Saubbruch) część lasu w Chudobie; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączona do Chudoby; 1950 wykazana jako osada leśna.

Toponim

od 'roztoka' – kałuże, błoto powstające okresowo z topniejącego śniegu lub deszczów; roztopy

Równina Opolska

mezo-region Niziny Śląskiej, w którym leży Szumirad.

Ruska Droga

dukt w Szumiradzie; fragment Zamkowej Drogi.

Toponim

pierwszy wyraz od 'Rusek' – lekceważąco o Rosjaninie; upamiętnia pobyt Sowietów w jednostce wojskowej w Szumiradzie

Rydzek

(niem. 1936–1950 Quellengrund) osada leśna w obrębie Chudoby; przed 1826–około 1840 huta żelaza założona przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; do 1945 w obrębie Szumiradu, odkąd w obrębie Chudoby; od 1950 pod nazwą Ryczek, którą później (zapewne wykazem z 1980) zmieniono na obecną i zarazem obowiązującą do 1936.

Ilustracja 12: Rydzek. Fot.: autora

Toponim

[I] od 'rydz' (łac. *Lactarius deliciosus*); [II] od 'rykowisko' – miejsce, gdzie zbierają się jelenie podczas godów

Rydzek, Leśnictwo

założone po 1929 przez księcia Hansa Heinricha Georga zu Hohenlohe-Öhringen; w Nadleśnictwie Szumirad; 1945 zlikwidowane.

Saperska Droga

dukt w Szumiradzie.

Toponim

pierwszy wyraz od 'saper'; upamiętnia pobyt saperów w jednostce wojskowej w Szumiradzie, podczas rozbudowy l. 70. XX w.

Sausenberg

nazwa Szumiradu w czasach prusko-niemieckich i dodatkowa od 2010; 2010 gminę Lasowice Wielkie wpisano do rejestru gmin, w których używane są nazwy w języku mniejszości (w tym przypadku w języku niemieckim); 2011 zainstalowano tablice dwujęzyczne z nazwą wsi; są one ciągle niszczone.

Schönowski, George Daniel von

1725 wydzierżawił Szumirad od Martina Scholtza von Löwencron; 1727 kupił go od niego; 1728 sprzedał go Johannowi George'owi von Jänisch.

Smolarnia

1857 i 1912 wzmiankowana.

Smolarnia w Kamieńcu

1830 wzmiankowana.

Smolnik [I]

rezerwat przyrody w Szumiradzie; 1958 ustanowiony; powierzchnia 30,17 ha, w tym powierzchnia zbiornika Smolnik 7,06 ha; florystyczny, roślin zielnych i krzewinek; celem ochrony jest zachowanie, ze względów naukowych i dydaktycznych, ekosystemów zbiornika Smolnik oraz przylegających torfowisk i lasów o charakterze naturalnym ze stanowiskami roślin chronionych i występujących nielicznie; odnotowano 301 gatunków roślin naczyniowych, w tym 16 chronionych; wśród nich kotewka orzech wodny (łac. *Trapa natans*); powierzchnia pierwotna 22,81 ha, 2008 i 2014 kolejno zwiększana do obecnej; od 2014 częściowo leży w obrębie obszaru Natura 2000 Szumirad.

Smolnik [II]

(niem. Brettmühlenteich) zbiornik spiętrzający wody Bystrzyny w Szumiradzie, pierwotnie w celu dostarczania energii wodnej do zakładów (huta żelaza, młyn); z zaporą pocz. XIX w.; powierzchnia 7,06 ha; głębokość średnia 1,5 m; 1929 powierzchnia 8,79 ha; leży w obrębie: obszaru Natura 2000 Szumirad, rezerwatu przyrody Kamieniec i obszaru chronionego krajobrazu Lasy Stobrawsko-Turawskie.

Hydronim

[I] od 'smolarnia' – zakład produkujący głównie dziegieć i smołę z drewna poddanego suchej destylacji; 'smolarz' – człowiek zajmujący się pędzeniem głównie dziegiu i smoły z mazi wyrabianej przez maziarzy lub handlujący tymi produktami; [II] 'smołowy' = 'ciemny, czarny'; ciemna, czarna toń zbiornika, nadawana przez wysokie drzewa porastające brzeg lub rośliny wodne

Sobisz

(niem. do 1936 Sobisch; 1936–1950 Sandhagen) osada leśna w obrębie Chudoby; 1716 wzmiankowano folwark; pomiędzy 1818 a 1830 zlikwidowany; 1803–1871 lub później huta żelaza założona przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; do 1945 w obrębie Szumiradu, odkąd w obrębie Chudoby.

Toponim

od antroponimu 'Sobisz' (por.: cz. Soběšice)

Sobisz, Leśnictwo

prawdopodobnie pocz. XIX w. założone przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; 1830 wzmiankowane; przed 1865 objęte zwierzchnictwem Nadleśnictwa Szumirad; 1945 zajęte przez Polskę; jako osada leśna pierwotnie w majątku rycerskim Szumirad, co najmniej 1855–

Ilustracja 13: Sobisz. Fot.: autora

1861 przejściowo w miasteczku Szumirad, 1874–około 1928 w obszarze dworskim Szumirad, a następnie do 1937 w leśnym obszarze dworskim Szumirad, kiedy to wchłonięta przez gminę Szumirad; do 1945 w obrębie Szumiradu, odkąd w obrębie Chudoby; około 1970 zlikwidowane.

Stanowiska archeologiczne

- nr 1: ślad osadnictwa z epoki kamienia, okresu neolitu
- nr 2: ślad osadnictwa z epoki kamienia
- nr 3: ślad osadnictwa z epoki kamienia, okresu neolitu

Stara Chudoba [I]

(pierwotnie Chudoba; niem. do 1936 Alt Kudoba; 1936–1948 – Hochwiese) osada w obrębie Lasowic Wielkich; 1297 wzmiankowana; 1728 wzmiankowano Nową Chudobę, czyli obecną Chudobę; w zbliżonym czasie Starą Chudobę włączono do Szumiradu; 1754–1945 folwark założony przez Juliusa Gebharda von Hoym; przed 1799–po 1865 owczarnia; 1865 inwentarz 18 wołów i około 700 owiec; od awansowania Szumiradu na miasteczko do 1874 tworzyła majątek rycerski Stara Chudoba; 1874–1928 tworzyła obszar dworski Chudoba; 1928–1945 w obrębie Chudoby; 1945 okradziona, po czym spalona przez bandę szabrowników z Polski; od 1945 w obrębie Lasowic Wielkich.

Toponim

pierwszy wyraz od 'stary'; miejscowość starsza (o około 5 wieków) od Nowej Chudoby, czyli obecnej Chudoby; drugi wyraz od 'chudoba' – bieda, nędza; 'bieda' – biedne miejsce, nieurodzajna gleba

Stara Chudoba [II]

majątek rycerski; utworzony w chwili awansowania Szumiradu na miasteczko, poprzez wyodrębnienie z majątku rycerskiego (szlacheckiego) Szumirad; do 1874 w okręgu policyjnym Szumirad; 1874 przekształcony w obszar dworski Chudoba.

Stara Chudoba [III]

obszar dworski; 1874–1928; utworzony z przekształcenia majątku rycerskiego Stara Chudoba; w okręgu urzędowym Szumirad; 1928 wchłonięty przez gminę Chudoba.

Strażnice leśne

istniały: przed 1885–po 1938 w Kamieńcu; po 1885–po 1938 w Radomilu; przed 1885–po 1929 w Rydzku; ponadto 1945–około 1980 gajówka w Rydzku.

Strzelnica w Epheuwaldzie

1885 wzmiankowana; po 1944 zlikwidowana.

Strzelnica w Sobiszu

1885 wzmiankowana; po 1938 zlikwidowana.

Szkoła ewangelicka

1855 założona; po 1865 zlikwidowana; dzieci przeniesiono do szkoły katolickiej.

Szkoła katolicka

założona, w zależności od autora, 1823 [J.G. Knie] lub 1825 [F. Triest]; do 1902 siedziba na posesji nr 43; od 1902 w nowo wybudowanym budynku; 1945 zajęta przez Polskę; przekształcona w siedmioklasową szkołę podstawową, a następnie ograniczona do czteroklasowej; 1952 sporządzono plan budowy nowej szkoły; ostatecznie pod koniec lat 60. XX w. zlikwidowana; dzieci przeniesiono do szkoły w Chudobie, a później również do Lasowic Wielkich.

Ilustracja 14: Dawna szkoła katolicka w Szumiradzie.
Fot.: autora

Tabela 5: Liczba uczniów szkoły katolickiej w Szumiradzie

Rok	Liczba uczniów ewangelickich	Liczba uczniów katolickich
1887	87	115
1912	16	130

Szkoła katolicka w Kamieńcu

istniała 1912–1945; siedziba na posesji nr 50.

'Szumi las w Szumiradzie' [I]

leśna ścieżka edukacyjna w Szumiradzie; 2012 urządzona przez Nadleśnictwo Olesno; długość 5 km; 13 tablic edukacyjnych; 2017 wybudowano wiatę.

'Szumi las w Szumiradzie' [II]

projekt zrealizowany w 2019 przez grupę nieformalną 'Razem możemy więcej' z Szumiradu, w ramach którego w szczególności wytworzono materiały promocyjne wsi.

Szumirad [I]

Departament Hutniczy książąt Hohenlohe-Öhringen, jeden z trzech, obok Byciny i Sławięcic; 1847 wzmiankowany; siedziba w pałacu, wówczas jeszcze chyba dworzec; początkowo obejmował Urząd Hutniczy w Szumiradzie; 1853 obejmował Urzędy Hutnicze w Kamieńcu, Szumiradzie i Więckowicach.

Szumirad [II]

gmina; po uchwaleniu Landrehtu (1794) utworzona, poprzez wyodrębnienie z majątku rycerskiego (szlacheckiego) Szumirad, w ramach stopniowego zmniejszania ciężaru

poddaństwa chłopów przez króla Prus Friedricha Wilhelma III von Hohenzollern; 1818 weszła na dobre do języka urzędowego; 1850–1874 w okręgu policyjnym Szumirad; co najmniej 1855–1861 przejściowo nieistniejąca wobec awansowania Szumiradu na miasteczko; od 1874 w okręgu urzędowym Szumirad; 1892–1933 na prawach samorządu; 1939 wchłonęła gminy Lasowice Wielkie i Trzebiszyn; 1939: powierzchnia 3253,98 ha, ludność 1625 mieszkańców; 1945 wchłonięta przez gminę Lasowice Wielkie.

Tabela 6: Wsie wchodzące w skład gminy Szumirad

Wieś	Okres
Lasowice Wielkie	1939–1945
Szumirad	1818–1945
Trzebiszyn	1939–1945

Szumirad [III]

miasteczko; istniało co najmniej 1855–1861; skupiało w sobie część dworską i gminną Szumiradu – z wyłączeniem Starej Chudoby; w okręgu policyjnym Szumirad.

Szumirad [IV]

obręb leśny Nadleśnictwa Olesno; 1973 utworzony; powierzchnia 5646 ha.

Szumirad [V]

obszar dworski; 1874–1945; utworzony z przekształcenia majątku rycerskiego Szumirad; w okręgu urzędowym Szumirad; około 1928 wchłonięty przez gminę Szumirad, z wyjątkiem lasów i służby leśnej, które odtąd tworzyły leśny obszar dworski Szumirad; 1936 osadę leśną Leśnictwo Chudoba wchłonęła gmina Chudoba; 1937 osadę leśną Sobisz (Leśnictwo Sobisz) wchłonęła gmina Szumirad; odtąd stanowił jednostkę podziału administracyjno-terytorialnego bez mieszkańców; 1939 powierzchnia 4207,14 ha; 1945 na bazie leśnego obszaru dworskiego Szumirad utworzono epizodyczną jednostkę podziału administracyjno-terytorialnego Lasy Państwowe Nadleśnictwo Szumirad.

Szumirad [VI]

obszar Natura 2000 na pograniczu Szumiradu i Chudoby; 2014 ustanowiony; objął: rezerwat przyrody Kamieniec, użytek ekologiczny Kamieniec i częściowo rezerwat przyrody Smolnik; powierzchnia 99,1 ha; siedliskowy; największe pokrycie przez klasę lasów iglastych; w obszarze bytują gatunki zwierząt objęte ochroną: ścisłą – czerwończyk nieparek (łac. *Lycaena dispar*), żuraw (łac. *Grus grus*) oraz częściową – bóbr europejski (łac. *Castor fiber*), wydra (łac. *Lutra lutra*).

Szumirad [VII]

okręg policyjny; 1850–1874; w powiecie oleskim; 1874 przekształcony w okręg urzędowy Szumirad.

Tabela 7: Jednostki wchodzące w skład okręgu policyjnego Szumirad

Jednostka i status	Okres
Stara Chudoba, majątek rycerski	1850–1874

Jednostka i status	Okres
Szumirad, gmina	1850–najpóźniej 1855, najwcześniej 1861–1874
Szumirad, majątek rycerski	1850–najpóźniej 1855, najwcześniej 1861–1874
Szumirad, miasteczko	co najmniej 1855–1861

Szumirad [VIII]

okręg urzędowy nr 10; istniał 1874–1945; w powiecie oleskim; utworzony z przekształcenia okręgu policyjnego Szumirad; 1939 z części wyodrębniły się okręgi urzędowe: Chudoba, Laskowice i Lasowice Małe.

Tabela 8: Jednostki wchodzące w skład okręgu urzędowego Szumirad

Jednostka i status	Okres
Chudoba, gmina	1874–1939
Chudoba, obszar dworski	1874–1928
Czerwona, gmina	1874–XIX/XX w.
Gronowice, gmina	1874–1939
Gronowice, obszar dworski	1874–1928
Laskowice, gmina	1874–1939
Laskowice, obszar dworski	1874–1928
Lasowice Małe, gmina	1874–1939
Lasowice Małe, obszar dworski	1874–1928
Lasowice Wielkie, gmina	1874–1939
Lasowice Wielkie, obszar dworski	1874–1928
Skorków, gmina	1874–XIX/XX w.
Skorków, obszar dworski	1874–1928
Szumirad, gmina	1874–1945
Szumirad, obszar dworski	1874–1945
Trzebiszyn, gmina	1874–1939
Trzebiszyn, obszar dworski	1874–około 1928

Szumirad [IX]

otwór hydrogeologiczny w Szumiradzie, 1964 wywiercony; głębokość 23 m.

Szumirad [X]

sołectwo; 2003 utworzone, jako jednostka pomocnicza gminy Lasowice Wielkie.

Szumirad [XI]

stacja kolejowa w Chudobie na linii kolejowej nr 175 Kłodnica–Kluczbork; 1868 otwarta wraz z otwarciem ówczesnej linii kolejowej Wrocław–Fosowskie; wyposażona w 3 budynki, w których pomieszczono dworzec, nastawnię, magazyn i mieszkania, ponadto wyposażona w wagę towarową 35 t i wieżę ciśnień; przed 1885 wybudowano bocznice po północnej stronie

i urządzono plac drzewny; 1921 zajęta przez powstańców śląskich; od 1932 bocznica po północnej stronie w użytkowaniu Tartaku Szumirad; 1947 wybuchł kocioł parowozu; pocz. l. 70. XX w. wybudowano bocznice po południowej stronie oraz rampę i plac manewrowy w Szumiradzie, na potrzeby rozbudowy jednostki wojskowej; 1987 zdegradowana do przystanku kolejowego; 2004 marszałek województwa opolskiego Grzegorz Kubat zlikwidował pociągi pasażerskie na trasie Kluczbork–Fosowskie.

Szumirad, Huta

przedsiębiorstwo wielozakładowe branży hutniczej z siedzibą w Szumiradzie założone przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen na bazie hut żelaza założonych około 1726 przez Johanna George'a von Jänisch, a 1782 wniesionych jako posag przez Amalie Louise Marie Charlotte von Hoym zu Droyssig; sukcesywne rozbudowywane przez niego i kolejnych sukcesorów; 1822 otrzymało wzór stempla hutniczego zawierający akronim H.S. oraz elementy herbu książęcego; 1857 z huty żyło 378 samych robotników wraz z członkami ich rodzin; 1871 lub później zlikwidowana.

Tabela 9: Huty żelaza wchodzące w skład Huty Szumirad

Huta żelaza	Okres działalności
Cajniarnia w Radomilu	1804–najpóźniej 1827
Cajniarnia w Rydzku	przed 1826–około 1840
Cajniarnia w Sobiszu	1804–co najmniej 1847
Fryszernia w Maliczu (Huta Luizy)	1838–przed 1861
Fryszernia w Radomilu	około 1726–najpóźniej 1827
Fryszernia w Sobiszu, dwuogniskowa	1803–1871 lub później
Fryszernia w Szumiradzie	1774–1861 lub później; od około 1826 trzyogniskowa; 1857 czteroogniskowa
Fryszernia w Trzebiszynie	1788–1861 lub później
Walcownia w Radomilu	1827–1871 lub później
Wielki piec w Kamieńcu	około 1726–1871 lub później

Tabela 10: Wielkość produkcji żelaza w Hucie Szumirad

Rok	Wielkość produkcji żelaza [t]
1826	740,88
1840	2032,28
1846	2932,65
1857	2372,41

Szumirad, Leśnictwo [I]

prawdopodobnie pocz. XIX w. założone przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; 1830 wzmiankowane; siedziba w Radomilu; przed 1865 objęte zwierzchnictwem Nadleśnictwa Szumirad; po 1885 zlikwidowane; jako osada leśna pierwotnie w majątku rycerskim Szumirad, co najmniej 1855–1861 przejściowo w miasteczku Szumirad, od 1874 w obszarze dworskim Szumirad.

Szumirad, Leśnictwo [II]

po 1938 założone przez księcia Hansa Heinricha Georga zu Hohenlohe-Öhringen; do 1945 siedziba w Radomilu; od 1945 siedziba na posesji nr 42; do 1972 w Nadleśnictwie Szumirad; od 1973 w Nadleśnictwie Olesno; od około 1980 siedziba na posesji nr 39; od 2008 siedziba w nowo wybudowanej leśniczówce.

Szumirad, Nadleśnictwo

założone przez księcia Hohenlohe-Öhringen, do zarządzania Lasem Szumiradzkim; 1865 wzmiankowane; do 1902 siedziba na posesji nr 1; 1902–1945 siedziba w budynku pomiędzy posesjami nr 39 a 42, 1945 spalonym przez Sowietów; 1945 zajęte przez Polskę; ulokowane na posesji nr 43, zaś mieszkanie nadleśniczego na posesji nr 44 (wcześniej zajmowane przez leśniczego-rewirowego); 1945–1949 w Dyrekcji Lasów Państwowych Okręgu Śląskiego w Katowicach (z kolejnymi siedzibami: od 1945 w Bytomiu, 1949 w Opolu); 1950 w Rejonie Wielkim Lasów Państwowych w Opolu, Oleskim Biurze Zespołów Nadleśnictw w Oleśnie; od 1951 w Opolskim Okręgu Lasów Państwowych w Opolu, Rejonie Lasów Państwowych w Kluczborku; od 1959 w Okręgowym Zarządzie Lasów Państwowych w Opolu; funkcjonowało do końca 1972; 1973 wchłonięte przez Nadleśnictwo Olesno; 1963 powierzchnia 5616,34 ha.

Szumirad, Tartak [I]

tartak w Chudobie; produkcja elementów przeznaczeniowych i impregnacja zanurzeniowa drewna; 1930 przeniesiony z Szumiradu przez księcia Hansa Heinricha Georga zu Hohenlohe-Öhringen, obok placu drzewnego; 1932 ponownie uruchomiony; połączony bocznica ze stacją kolejową Szumirad; 1945 zajęty przez Polskę; 1946 ponownie uruchomiony i poświęcony przez proboszcza Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chudobie ks. Józefa Mencla; otrzymał nazwę Zakład Przemysłu Drzewnego w Szumiradzie; 1948 znacjonalizowany; od 1949 w Rejonie Przemysłu Leśnego w Opolu; od 1959 w Okręgowym Przedsiębiorstwie Przemysłu Drzewnego w Opolu; od 1978 w Opolskim Przedsiębiorstwie Przemysłu Drzewnego w Opolu, 1995 sprywatyzowanym pod nazwą Opolski Przemysł Drzewny 'Opdrew' SA; od 2001 w upadłości; 2003 sprywatyzowany; 2006 ponownie uruchomiony; pod nowym właścicielem otrzymał nazwę Tartak Chudoba.

Szumirad, Tartak [II]

tartak w Szumiradzie; po 1830 przeniesiony z Kamieńca przez księcia Friedricha Augusta Karla zu Hohenlohe-Öhringen; przed 1885 zmodernizowany przez księcia Friedricha Wilhelma Eugena Karla Hugona zu Hohenlohe-Öhringen, poprzez zainstalowanie maszyny parowej; 1919 zarządca tartaku Valentin Sojka jako członek Polskiej Organizacji Wojskowej był głównym dowódcą powstania oleskiego; 1930 przeniesiony do Chudoby.

Szumirad i „Smolnik”

[przedruk]

„40 lat temu, na początku 1958 r. utworzono w Szumiradzie rezerwat przyrody »Smolnik«. Staw, a wokół las to jeden z piękniejszych zakątków ziemi oleskiej. Miłośnikom przyrody chodziło o zachowanie i uchronienie przed wyginięciem kotewki orzecha wodnego, który

podczas kwitnienia jest najprawdziwszą ozdobą akwenu i przepięknym darem natury. Latem lustro czystej wody przyciąga mieszkańców, zwłaszcza dzieci spragnionych kąpeli i turystów. Gertruda Kowalska mówi, że ładnie jest na wodzie jak kwitną orzechy wodne. Chętnie je ogląda. Wędkarze lubią to miejsce ze względu na spokój i bliskość drogi. Łatwo tu dojechać rowerem, motocyklem, samochodem i autobusem. Szosa łącząca Opole z Olesnem może nawet zbyt blisko stawu leży. Z każdym rokiem wzrasta natężenie ruchu drogowego, który po utworzeniu powiatu i włączeniu Olesna do województwa opolskiego będzie się nasilał. Zakłóci z pewnością spokój i ciszę rezerwatu.

Z rana w stawie odbija się wschodzące słońce a wieczorem przed zapadnięciem zmroku wstaje znad wody delikatna mgiełka, która delikatnie, na zakolu przesłania krzewy i drzewa. Inny jest widok w księżycową noc. Wtedy i woda, i okoliczne drzewa, i krzewy, mają kolor niebieski.

Od dwu lat przyjeżdża nad staw Andrzej Bogroń, wędkarz z Praszki. – Lubię to miejsce, mówi, i żałuję, że mogę je odwiedzać tylko podczas urlopu. A Marek Gacek, który mieszka w Szumiradzie z ośmiorgiem rodzeństwa lubi w stawie w upalny dzień wykąpać się. Jeszcze nie umie dobrze pływać, ale myśli, że niebawem nauczy się. Podobnie jego szkolny kolega, Adam Karbowiecki.

Najbliżej stawu, tuż za drogą, jest posesja Anny Góreckiej. Dom dosłownie tonie w piętrowo nasadzonych, różnokolorowych kwiatach. Pani Anna opowiada, że ten jej ogródek »już zdejmowali« wielokrotnie. Krewni i znajomi z Niemiec, »pstrykali«. Przyjechał nawet dziennikarz z Katowic lub Warszawy. Wcale nie dziwi się, że ktoś z Opola też chce zrobić zdjęcie. Mąż, Eugeniusz już nie żyje, przez wiele lat był wiceprezesem GeOeSu. Więc p. Anna sama pracuje w ogrodzie. Ale cóż by robiła, gdyby nie było kwiatów? Wiosną tego roku przeżyła bandycki napad z bronią w ręku. Walczyła z napastnikiem, mimo, że był młody i silny. Straszył p. Annę pistoletem, był zamaskowany. Dzięki Bogu żyje...

Na stawie gniazduje para łabędzi. W tym roku mają czworo młodych. Pani Anna nie raz już musiała spędzać je do wody, bo chodzą po szosie. A ci młodzi, panie, nie uważają, jeżdżą aż dudni. Czasem Policja tu stanie z »lizakiem«, między stawem a parkanem Domu Opieki. Wtedy nikomu nie przepuszczą.

W Szumiradzie coraz więcej domów otoczonych kwietnymi ogrodami. Młodych wysysa ze wsi ciekawość świata, praca za granicą. Pozostają roczniki 1920, 21, 22...

Piękne położenie Szumiradu sprawia, że mieszkańcy okolicznych miast przyjeżdżają tu na sobotnio-niedzielny wypoczynek coraz częściej i liczniej. Przed wsią rysują się perspektywy agroturystyki.

– AŻM

Źródło: „Gazeta Lasowicka” 1998, nr 7 (s. 6 „Gazety Ziemi Oleskiej”)

Szumiradzka Droga

dukt Laskowice–Szumirad–Ligota Turawska.

Toponim

pierwszy wyraz – droga biegnąca do Szumiradu

Szumiradzki, Las

(niem. Sausenberg Forst) kompleks leśny w Chudobie, Laskowicach, Lasowicach Małych, Lasowicach Wielkich, Szumiradzie i Trzebiszynie; wzmiankowany w legendzie o Radowoju, który 1241 podpalił las pomiędzy Szumiradem a Radawiem, aby zaszkodzić honorowo Tatarom, wracającym tędy z wygranej bitwy pod Legnicą; od 1811 własność książąt Hohenlohe-Öhringen; poł. XIX w. ogołocony z buków, dębów, grabów i jesionów, które spożytkowało hutnictwo; 1903 zrujnowany przez huragan, a następnie okieścić; 1945 zajęty przez Polskę; tego samego roku około połowę części w Szumiradzie przełączono do Chudoby.

Ilustracja 15: Las Szumiradzki. Fot.: autora

Śmierć pod kołami pociągu

[przedruk]

„Szumirad pow. oleski. W pobliżu dworca kolejowego w Zębowicach pochwycił pociąg dozorcę kolejowego Ratusznego z Szumiradu i rzucił go pod koła. Nieszczęśliwy zmarł na miejscu. Ratuszny osierocił pięcioro dzieci w wieku od 2 do 13 lat.”

Źródło: „Katolik Codzienny” 1925, nr 264, s. 4

Targ

odbywał się co środę w czasach miasteczka Szumirad.

Trakt Radawski

droga Radawie/Prusków–Prusków–Chudoba/Prusków–Prusków–Leśna, w większości dukt; fragment jednego z wariantów starego szlaku handlowego łączącego Morawy z Kujawami, w śladzie wyznaczonym 1294, czyli po przeniesieniu komory celnej ze Starego Olesna do Olesna; odcinek na pograniczu Chudoby i Pruskowa do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączony do Chudoby; na skrzyżowaniu z odnogą do Pruskowa kamienny drogowskaz, okradziony z tablicy.

Toponim

pierwszy wyraz od 'trakt' – gościniec, szlak komunikacyjny; drugi wyraz – droga biegnąca do Radawia

Urząd Celny

1929 wzmiankowany; po 1938 zlikwidowany.

Urząd Hutniczy

1847 wzmiankowany; w Departamencie Hutniczym Szumirad książąt Hohenlohe-Öhringen;

siedziba na posesji nr 39; obejmował huty żelaza w: Kamieńcu, Maliczu (Huta Luizy), Sobieszu, Radomilu, Rydzku, Szumiradzie, Trzebiszynie i Więckowicach (Huta Pauliny); przed 1853 wyodrębniono z niego Urzędy Hutnicze w Kamieńcu i Więckowicach, którym podlegały odnośne huty żelaza.

Urząd Hutniczy w Kamieńcu

przed 1853 wyodrębniony z Urzędu Hutniczego w Szumiradzie, w Departamencie Hutniczym Szumirad książąt Hohenlohe-Öhringen; obejmował hutę żelaza w Kamieńcu; z 1853 ostatni ślad.

Viertel

lekarz hutniczy w Szumiradzie, który walczył przyczynił się do wybudowania 1866 kościoła ewangelickiego Apostołów Piotra i Pawła w Lasowicach Wielkich.

Walcownia w Radomilu

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; 1827 założona przez księcia Friedricha Augusta Karla zu Hohenlohe-Öhringen; jedyna walcownia na ziemi oleskiej; wyposażona w 3 walcarki: blachy, krojącą (przecinającą) i sztab; 1871 wykazana jako fryszeria; 1871 lub później zlikwidowana.

(War)kot

złoty i rajdy pojazdów terenowych w Szumiradzie, w 2009 i 2010.

Wędryńskie Łąki

polana w Chudobie; do 1945 w Szumiradzie, kiedy to przełączona do Chudoby.

Toponim

pierwszy wyraz od 'Wędrynia'; dawna dzierżawa jakiegoś mieszkańca Wędryni?

Wielki piec w Kamieńcu

huta żelaza wchodząca w skład Huty Szumirad; około 1726 założona przez Johanna George'a von Jänisch; wielki piec opalany węglem drzewnym; wbrew wielu źródłom jedyny w Szumiradzie; pierwotnie wykorzystywała rudę darniową wydobywaną na miejscu (potwierdzone w przypadku którychś z Lasowic); następnie korzystała z surowca wydobywanego w kopalniach rud żelaza w: Biadaczu, Bodzanowicach (Javor), Maciejowie, Pogorzałce i Więckowicach, ponadto w Strojcu w zaborze pruskim; 1775 przebudowana przez Christiane Charlotte Sophie von der Osten-Sacken (von Dieskau);

Ilustracja 16: Wielki piec w Szumiradzie Kamieńcu po przebudowie. Fot.: „Der Oberschlesier”

od 1782 w posiadaniu księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; 1798 przebudowana na zlecenie księcia przez Arnolda Heinricha Voßa; 1857 dawał chleb 120 członkom rodzin hutniczych; 1871 lub później zlikwidowany.

Wieś Chudoba na obszarze Lasowic Wielkich

[przedruk, tłum. z angielskiego]

„[...] w XIX i XX w. znaczenie miała funkcjonująca do 2004 r. stacja kolejowa »Szumirad« z 1869 r., łącząca Dolny Śląsk z Górnym Śląskiem. W tym czasie powstały trzy budynki kolejowe, co spowodowało intensywny rozwój tego obszaru. Kolej była symbolem postępu i nowoczesności. Mieszkańcy zaczęli szukać pracy w nowo powstałym przemyśle górniczo-hutniczym na Górnym Śląsku. W związku z tym status wsi wzrósł, a mobilność mieszkańców była większa. Poza tym, oprócz ruchu osobowego, wiele towarów (takich jak drewno, ziemniaki, kukurydza, zwierzyzna, poczta) transportowano koleją z Chudoby. Do wsi przewieziono węgiel, nawozy sztuczne i inne materiały. Ciekawym epizodem 1868 r. była budowa poczty obok dworca kolejowego, która zaraz potem została zamieniona w gospodę, ponieważ urzędnicy pocztowi opuścili dom. Jest to przykład jednego z najwcześniejszych sposobów ponownego wykorzystania istniejącej architektury. 1983 r. w czasach komunizmu wybudowano nowy tor kolejowy na trasie Kluczbork–Fosowskie, aby zintensyfikować transport węgla ze Śląska do regionów nadbałtyckich. Od 2004 r. kolej nie jest już wykorzystywana do przewozu osób. Budynki kolejowe zostały przystosowane do pełnienia funkcji mieszkalnych, poczekalnia i budynek samego dworca kolejowego są puste, domy robotników kolejowych zostały zburzone.”

Źródło: A.M. Włodarczyk, *New public spaces in rural areas in the process of revitalization. Case study: Opole region in Poland*, [w:] eadem (red.), *Traditional and new public spaces in rural areas*, Nysa 2014, ss. 191–192

Wiosna Ludów

1848 w Szumiradzie domagano się: ograniczenia swobody handlu (prowadzący karczmę), pomocy ubogim, wolności polowań, zmniejszenia laudemium oraz innych podatków i ceł, zwrotu czynszu feudalnego płaconego na rzecz książąt Hohenlohe-Öhringen (mieszkańcy Laskowic, którzy u siebie wywołali rozruchy); na Wielkanoc 1848 rozdano obywatelom broń (piki), w obawie o atak z Wielkopolski; 10 V 1848 w Oleśnie na posła do Frankfurckiego Zgromadzenia Narodowego z okręgu kluczborsko-oleskiego wybrano Christiana Minkusa (*1770, Lasowice Małe, +1849, Oś; obwoźny kupiec, działacz chłopski, polityk; działał na rzecz zniesienia pozostałości ustroju feudalnego; we Frankfurckim Zgromadzeniu Narodowym był jedynym przedstawicielem chłopstwa wśród 568 posłów; w trakcie obrad został fałszywie oskarżony i aresztowany); 26 X 1848–30 VI 1849 w Oleśnie ukazało się 9 numerów „Telegrafu Górnośląskiego”, który upominał się o prawa narodowe Ślązaków; we wrześniu 1848 tłum wsadził do taczki burmistrza Olesna; starosta powiatu oleskiego salwował się ucieczką; 11 XII 1848–26 III 1849 trwał stan oblężenia na większości obszaru powiatu oleskiego (zaostrenie prawa użycia broni, zakaz przebywania na ulicach w godzinach nocnych bez specjalnego pozwolenia, zakaz organizowania zgromadzeń publicznych itp.); ostatecznie w efekcie wydarzeń Wiosny Ludów 1850 zniesiono pozostałości ustroju feudalnego; pełniejszego znaczenia nabrała gmina Szumirad, którą utworzyli głównie rolnicy (1865 było 4 wielko-, 8 średnio- i 19 małorolnych); głównym źródłem utrzymania większości mieszkańców Szumiradu pozostały niewłaszczone części

majątku rycerskiego, od 1874 jako obszary dworskie Stara Chudoba i Szumirad, czyli zatrudnienie u książąt Hohenlohe-Öhringen (1910 na 721 mieszkańców Starej Chudoby i Szumiradu 437 żyło z dworu).

Wkroczenie lisowczyków

podczas wojny trzydziestoletniej 1622: Landeshauptmann Christoph von Frankenberg-Prosclitz alarmował Oberlandeshauptmanna księcia Heinricha Wenzla, że lisowczycy splądrowali majątek Johanna [III] von Dambrowka-Jaschin; było to najemne wojsko polskie pod dowództwem Stanisława [II] Strojnowskiego, liczące około 15.000 żołnierzy, poruszających się konno, na Śląsku zwane Kozakami, znane ze swej bezwzględności; oddział zatrzymał się w Turawie, w drodze do Bystrzycy Kłodzkiej; w tym czasie splądrował Lasowice Małe i prawdopodobnie Trzebiszyn; niewykluczone reperkusje w Szumiradzie; po lisowczykach Olesno i okolicę rujnowały kolejno: 1626 wojsko duńskie pod dowództwem Petera Ernsta II von Mansfeld; 1627 te same, tylko pozbawione dowódcy; tego samego roku wojsko habsburskie pod dowództwem Albrechta Václava Eusebiusa z Valdštejna; 1642 te same pod dowództwem Raimonda Montecúcoliego; tego samego roku wojsko szwedzkie pod dowództwem Lennarta Torstensonsona; ludność chroniła się po lasach i umierała z głodu i wyziębienia.

Wkroczenie powstańców śląskich

podczas III powstania śląskiego 1921: 4 V aresztowano w Szumiradzie powstańców śląskich – część grupy sprawców wysadzenia mostu i torowiska kolejowego; tego samego dnia miejscowi powstańcy śląscy opanowali Kiełbasin; 5 V powstańcy śląscy wkroczyli do Olesna i sąsiadujących miejscowości; 9 V powstańcy śląscy wkroczyli do Wędryni; 9 V lub później powstańcy śląscy wkroczyli do Chudoby, Kamieńca, Rydzka i Szumiradu; w nocy 12/13 V podjęto próbę wyparcia powstańców śląskich z Chudoby; 14 V podjęto próbę wyparcia powstańców śląskich z Chudoby i Wędryni; 17 V wyparto powstańców śląskich z Kamieńca, Rydzka i Szumiradu, czego dokonała kompania Selbstschutzu (batalionu na odcinku Karlsruhe pod dowództwem porucznika Nollaua, w grupie Nord); 19 V wyparto powstańców śląskich ze stacji kolejowej Szumirad w Chudobie; 20 V wyparto powstańców śląskich z Chudoby; 21 V powstańcy śląscy ponownie wkroczyli do Kamieńca i Szumiradu; tego samego dnia wyparto ich z Kamieńca, Szumiradu i Wędryni; 22 V wyparto powstańców śląskich z Kiełbasina; tego samego dnia podeszli oni pod Lasowice Wielkie i Szumirad, skąd wycofali się prowadzić walki w Oleśnie; 25 V powstańcy śląscy wkroczyli do Zalesia (część Wędryni), skąd zostali wyparci; w Oleśnie walki trwały do 7 VI.

Wkroczenie Sowietów

podczas II wojny światowej 1945: 18 I z kierunku wschodniego do powiatu oleskiego wkroczyli zwiadowcy frontowi Armii Czerwonej; większość ludności ewakuowała się w kierunku zachodnim, najczęściej nieświadoma, że z reguły na zawsze musi rozstać się ze swoją ojcowizną; 20 I do Olesna wkroczyły pododdziały 9. gwardyjskiej powietrzno-desantowej dywizji (1. Frontu Ukraińskiego) pod dowództwem pułkownika Pawieła Iwanowicza Szumiejewa; 21 I do Szumiradu wkroczyły pododdziały 14. gwardyjskiej strzeleckiej dywizji Winnickiej im. J. Fabriciusa (1. Frontu Ukraińskiego) pod dowództwem generała-majora Wikientija Wasiljewicza Skryganowa; Szumiradu bronili żołnierze

batalionu Volkssturmu z Olesna pod dowództwem Rudolfa Pratscha; w Szumiradzie 9 z nich oddało życie za wolność swojego Heimatu (pochowano ich w parku); Sowieci zabili też gospodarza Edera; w Sobiszu zginął 1 żołnierz, jednak nie wiadomo, której z walczących stron (pochowano go pod krzyżem); tego samego dnia jednostka frontowa wymaszerowała z Szumiradu w kierunku Bierdzan; 22 I do Szumiradu wkroczyła jednostka tyłowa, rekrutowana ze straceńców; podczas zajęcia Szumiradu Sowieci spalili należące do księcia Hansa Heinricha Georga zu Hohenlohe-Öhringen: pałac, siedzibę Nadleśnictwa Szumirad, dom pomiędzy posesjami nr 42 a 43 i inne zabudowania nad zbiornikiem Smolnik; 27 I do Szumiradu rozpoczęły wkraczanie bandy szabrowników z Polski; jedna z nich spaliła Starą Chudobę; tego samego dnia Olesno było już doszczętnie zrujnowane przez Sowietów; 25 III w Oleśnie Związek Sowiecki przekazał Polsce władzę w powiecie oleskim; w tym czasie trwała już nieorganizowana akcja osadnicza, głównie ludności zza Liswarty, która samowolnie zajmowała gospodarstwa mieszkańców pozostających na tułaczce; wkrótce nastąpiła wstępna akcja weryfikacyjna, osadzanie w polskich obozach pracy (na ziemi oleskiej: Laskowice, Uszyce, Wojciechów⁹) autochtonów zakwalifikowanych do wysiedlenia na zachód od Odry, a następnie akcja przesiedleńcza (wymiana ludności polegająca na wysiedlaniu mieszkańców uznanych za Niemców i osiedlaniu w ich miejsce Polaków, w tym z Kresów – części Polski zagarniętej przez Iosifa Wissarionowicza Stalina).

Właściciele

Właściciele Szumiradu

Okres	Właściciel
najpóźniej 1605–1614/1615	Hans Beess von Wirchles
1614/1615–najpóźniej 1618	Joachim Beess von Wirchles
najpóźniej 1618–1618	Johann [II] von Dambrowka-Jaschin
1618–[?]	Johann [III] von Dambrowka-Jaschin
[?]-najpóźniej 1651	Johann [IV] von Dambrowka-Jaschin
najpóźniej 1651–1682	Johann [V] Adam von Dambrowka-Jaschin
1682–[?]	Johann [VI] Georg von Dambrowka-Jaschin
[?]-1716	Johann [VII] Georg Rudolf von Dambrowka-Jaschin
1716–1727	Martin Scholtz von Löwencron
1727–1728	George Daniel von Schönowski
1728–1753	Johann George von Jänisch
1753–1769	Hoym, Julius Gebhard von
1769–1811	Christiane Charlotte Sophie von Hoym von der Osten-Sacken (Dieskau)
1811–1818	Friedrich Ludwig zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen
1818–1849	Friedrich August Karl zu Hohenlohe-Öhringen
1849–1897	Friedrich Wilhelm Eugen Karl Hugo zu Hohenlohe-Öhringen

9 W. Stankowski, *Obozy i inne miejsca odosobnienia dla niemieckiej ludności cywilnej w Polsce w latach 1945–1950*, Bydgoszcz 2002, s. 328

Okres	Właściciel
1897–1926	August Karl Christian Kraft zu Hohenlohe-Öhringen
1926–1945	Hans Heinrich Georg zu Hohenlohe-Öhringen

Wojskowa straż pożarna

w jednostce wojskowej nr 2286 w Szumiradzie; posiada pojazd specjalistyczny iveco eurocargo ML150E28 WS.

Wynik plebiscytu na Górnym Śląsku

Tabela 11: Liczba głosów oddanych w Szumiradzie w plebiscycie na Górnym Śląsku 20 III 1921

Jednostka	Liczba głosów za Niemcami	Liczba głosów za Polską
Szumirad, gmina	138	36
Szumirad, obszar dworski	205	36
Razem	343	72

Wypadek samochodowy

[przedruk]

„Szumirad w Oleskiem. Przejechany przez samochód osobowy barona Reisswita [Johann Gottlob von Reisswitz-Kaderžin – przyp. wł.] z Wędryni został pewien 80-letni mężczyzna. Nieszczęśliwy usiłował przejść z jednej na drugą stronę ulicy już przed samym samochodem, przyczem dostał się pod koła i został przejechany. Okaleczonym zajął się zaraz sam baron i postarał się także o pomoc lekarską.”

Źródło: „Katolik Codzienny” 1925, nr 85, s. 3

Zamkowa Droga

dukt Szumirad–Szumirad/Radawie; pocz. l. 70. XX w. część północna nazwana Ruską Drogą, część południowa wchłonięta przez jednostkę wojskową.

Toponim

pierwszy wyraz – droga biegnąca do zamku; 'zamek' – potocznie o Domku Leona

Zapora

pocz. XIX w. wybudowana przez księcia Friedricha Ludwiga zu Hohenlohe-Ingelfingen-Öhringen; piętrzy wodę w zbiorniku Smolnik na Bystrzynie w Szumiradzie; długość grobli 375 m; na koronie droga wojewódzka nr 494; 1997 nieznacznie przelała się woda, nakazano ewakuację ludności; 1998 uległa awarii, w wyniku której przelała się woda; 2007 wyremontowano urządzenia piętrzące; 2013 wyremontowana.

Na zakończenie...

...garść cytatów o tym, jak Kluczbork od Olesna Szumirad odrywał.

Drodzy Czytelnicy!

„[...] Lasowice Wielkie i inne wioski tej gminy należały historycznie do powiatu oleskiego. Stanowiły wraz z Olesnem całość administracyjną. Obecnie rodzi się możliwość odtworzenia powiatu oleskiego. Pada więc pytanie, które gminy winny w tym powiecie się znaleźć. Zapewne jako pierwsze, odrodzony powiat oleski, utworzą gminy, które już ten powiat stanowiły.

Mieszkańcy gminy Lasowice Wielkie, podobnie jak oleśnianie stawiają wiele argumentów za wspólnym udziałem w tworzeniu nowego powiatu. U niektórych rodzą się wątpliwości. Nie ma jeszcze konkretnych informacji z kręgów rządowych i sejmowych o przyszłości granic powiatowych. Zresztą nie będzie to sprawa oddana do konsultacji społecznej.

Zwolennicy wejścia Lasowic do powiatu oleskiego mówią, że pamiętają dobre kontakty z Olesnem, wspominają wysoką aktywność miasta w życiu kulturalnym. Powszechnie podkreśla się wspólnotę etniczną. Poza tym wielu mieszkańców Olesna pochodzi z Lasowic Wielkich i Małych, Gronowic oraz innych wiosek. Tam są ich korzenie, tam mieszkają rodzice, krewni, znajomi i osoby zaprzyjaźnione. I jest to także ważny argument za wspólnym tworzeniem powiatu.

Ale prawdą jest także i to, że po rozwiązaniu powiatów, w połowie lat siedemdziesiątych, wyrosło nowe pokolenie, których przedstawiciele mają już swoje dzieci. Dla tych młodych mieszkańców Gminy Lasowice Wielkie, Olesno nie ma już takiej siły przyciągania, jak ich rodziców. [...]”

– Andrzej Żak-Mensah

Źródło: „Gazeta Lasowicka” 1998, nr 1 (s. 6 „Gazety Ziemi Oleskiej”)

...prosimy Pana premiera

„Pan
Prof. Jerzy Buzek
Premier
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Premierze!

W imieniu samorządów gmin, które w projekcie podziału administracyjnego kraju utworzyć mają powiat oleski, pragniemy przekazać na Pana ręce zadowolenie, że reforma administracyjna nabiera realnego kształtu.

Pragniemy też podziękować za to, że przyszedł powiat oleski, w układzie mapy wojewódzkiej, znajdzie swoje miejsce w województwie opolskim.

Niepokój nasz jednak budzi fakt, że gmina Lasowice Wielkie, w układzie przewidywanej mapy powiatowej, lokowana jest w przyszłym powiecie kluczborskim.

Taka przynależność gminy ze wszech miar godzi w oczekiwania jej mieszkańców. I ta: granice gminy przebiegają w odległości 2 km od miasta Olesna. Dla pewnej liczby jej

mieszkańców połączenie komunikacyjne z Kluczborkiem przebiegać musi przez Olesno. Co najmniej połowa mieszkańców gminy swoje interesy życiowe wiąże z Olesnem, młodzież uczęszcza do oleskich szkół średnich, dorośli mieszkańcy pracują w oleskich zakładach pracy.

Nieprzerwaną i nieodpłatną, stacjonarną opiekę medyczną dla mieszkańców trzech sołectw sprawuje Szpital Rejonowy w Oleśnie.

A zatem mimo likwidacji powiatu oleskiego 1975 r. więzi mieszkańców gminy Lasowice Wielkie z Olesnem ani przez chwilę nie osłabły.

Świadczyć to może jedynie o nieprzerwanych, faktycznych powiązaniach historyczno-kulturowych, gospodarczych i geograficznych mieszkańców gminy Lasowice Wielkie z ziemią oleską.

I wreszcie prosimy Pana Premiera o poszanowanie woli mieszkańców gminy Lasowice Wielkie, wyrażonej w uchwale Rady Gminy z dnia 21 stycznia 1998 r.

Uważamy, że nie można tworzyć podziału terytorialnego państwa bez uwzględnienia więzi społecznych, gospodarczych i kulturowych.

Dlatego też liczymy na zmianę stanowiska przedstawionego w piśmie Pana Ministra Jerzego Stępnia z dnia 30 czerwca 1998 r. i uwzględnienie w przyszłej mapie powiatowej gminy Lasowice Wielkie w powiecie oleskim.

Mieszkańcy tej gminy i przyszłego powiatu oleskiego będą Panu za to bardzo wdzięczni.

Burmistrz Miasta i Gminy Olesno – inż. Jan Dzierżon

Zastępca Burmistrza Miasta i Gminy Praszka – mgr inż. Marian Ponichtera

Wójt Gminy Zębowice – mgr inż. Jan Beck

Wójt Gminy w Radłowie – Bernard Kus

Wójt Gminy Rudniki – mgr inż. Andrzej Pyziak

Przewodniczący Zarządu Miasta i Gminy w Dobrodzieniu – inż. Zygfryd Seget

Burmistrz Miasta i Gminy Gorzów Śląski – inż. Roman Początek

Przewodniczący Zarządu Gminy Lasowice Wielkie – Eugeniusz Grzesik”

Źródło: „Gazeta Lasowicka” 1998, nr 7 (s. 6 „Gazety Ziemi Oleskiej”)

„Proszę pana premiera o uszanowanie woli mieszkańców gminy Lasowice Wielkie”

„W dniach 29 i 30 lipca br. [1998 – przyp. wł.] odbyło się 18. posiedzenie Senatu. [...] Senator Grzegorz Lipowski wygłosił dwa oświadczenia:

[...] Drugie oświadczenie kieruję do pana premiera Jerzego Buzka.

Dotyczy ono lokalizacji gminy Lasowice Wielkie, jeśli chodzi o przewidywaną mapę powiatową. Jest ona lokowana w przyszłym powiecie kluczborskim. Taka przynależność ze wszech miar godzi w oczekiwania jej mieszkańców, bowiem granice gminy przebiegają w odległości zaledwie 2 km od miasta Olesno. Dla pewnej liczby jej mieszkańców połączenie komunikacyjne z Kluczborkiem przebiegać musi przez Olesno. Co najmniej połowa

mieszkańców gminy Lasowice Wielkie wiąże z nim swoje interesy życiowe. Młodzież uczęszcza do oleskich szkół średnich. Dorośli mieszkańcy pracują w oleskich zakładach pracy. Od wielu lat nieprzerwaną i nieodpłatną stacjonarną opiekę medyczną sprawuje nad mieszkańcami trzech sołectw gminy szpital rejonowy w Oleśnie.

A zatem, mimo likwidacji powiatu oleskiego 1975 r., więzi mieszkańców gminy Lasowice Wielkie z Olesnem nie osłabły ani przez chwilę. Świadczyć to może jedynie o nieprzerwanych powiązaniach historycznych, kulturowych, gospodarczych i geograficznych mieszkańców gminy Lasowice Wielkie z ziemią oleską.

Proszę pana premiera o uszanowanie woli mieszkańców gminy Lasowice Wielkie, wyrażonej w uchwale rady miejskiej [powinno być: gminy – przyp. wł.] z dnia 21 stycznia 1998 r., która została przesłana do pana premiera z pismem burmistrza miasta i gminy Olesno nr 10715/1/98 z 23 lipca bieżącego roku. Uważam, że nie można tworzyć podziału terytorialnego państwa bez uwzględnienia więzi społecznych, gospodarczych i kulturowych. Dlatego też liczę na zmianę stanowiska przedstawionego w piśmie pana ministra Jerzego Stępnia z dnia 30 czerwca 1998 r. i uwzględnienie na przyszłej mapie powiatowej gminy Lasowice Wielkie w powiecie oleskim. Powiat oleski i kluczborski znajdują się już w uchwale odnoszącej się do województwa opolskiego. Mieszkańcy tej gminy, przyszłego powiatu oleskiego, będą panu za to bardzo wdzięczni, podobnie jak i składający to oświadczenie – Grzegorz Lipowski.”

Źródło: Diariusz Senatu Rzeczypospolitej Polskiej nr 19 z 5 sierpnia 1998 r.

„abonenci telefoniczni z terenu gminy Lasowice Wielkie mają bardzo dobre połączenie z Kluczborkiem”

„Wiceprezes Rady Ministrów, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji przekazał odpowiedź na oświadczenie senatora Grzegorza Lipowskiego, złożone na 18. posiedzeniu Senatu.

Warszawa, dn. 18.09.98 r.

Pani
prof. dr hab. Alicja Grześkowiak
Marszałek Senatu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowna Pani Marszałek,

w odpowiedzi na oświadczenie złożone przez Senatora RP Pana Grzegorza Lipowskiego na 18. Posiedzeniu Senatu w dniu 30.07.1998 r., z upoważnienia Prezesa Rady Ministrów przedstawiam następujące informacje.

W trakcie prac studialno-projektowych nad tworzeniem powiatów na obszarze województwa opolskiego, bardzo wiele uwagi poświęcono powiatom kluczborskiemu i oleskiemu.

W odniesieniu do usytuowania gminy Lasowice Wielkie przeanalizowano wszystkie nadesłane w tym zakresie dokumenty. Uwarunkowania ekonomiczno-gospodarcze, administracyjne, komunikacyjne i geograficzne zadecydowały, iż gmina Lasowice Wielkie znalazła się w zasięgu terytorialnym powiatu kluczborskiego.

Główną przesłanką takiej decyzji było umiejscowienie w Kluczborku wszystkich obsługujących gminę Lasowice Wielkie urzędów i instytucji o charakterze ponadgminnym. Z punktu widzenia kosztów wdrażania reformy jest to korzystne rozwiązanie.

Z analizy wynika ponadto, że powiązania formalno-przestrzenne gminy Lasowice Wielkie z miastami Kluczbork i Olesno są wprawdzie porównywalne, jednakże z wyraźną preferencją dla miasta Kluczborka. Ponad połowa sołectw jest położona w znacznie mniejszej odległości od Kluczborka niż od Olesna, natomiast siedziba urzędu gminy znajduje się mniej więcej w takiej samej odległości od obu wyżej wymienionych miast.

Istniejąca sieć dróg umożliwia dobre połączenie komunikacyjne poszczególnych miejscowości tej gminy zarówno z Kluczborkiem jak i z Olesnem. Przez teren gminy przebiegają bowiem drogi łączące Opole z Kluczborkiem i Opole z Olesnem.

Pragnę nadmienić, iż obecnie abonenci telefoniczni z terenu gminy Lasowice Wielkie mają bardzo dobre połączenie z Kluczborkiem w ramach jednej strefy numeracyjnej, działającej w całym województwie opolskim. Wpływa to na koszt połączeń, które są tańsze.

Biorąc pod uwagę większość argumentów merytorycznych przemawiających za usytuowaniem gminy Lasowice Wielkie w powiecie kluczborskim – rozwiązanie to jest najbardziej racjonalne i uzasadnione.

Z wyrazami szacunku

Janusz Tomaszewski”

Źródło: Diariusz Senatu Rzeczypospolitej Polskiej nr 23 z 5 października 1998 r.

„Zwracamy się do Pana jako ostatniej deski ratunku”

„Panie Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej!

– Zwracamy się do Pana jako ostatniej deski ratunku w pomocy o uznanie naszych gminnych racji...

Zarząd Gminy Lasowice Wielkie wystosował obszerne uzasadnienie do Aleksandra Kwaśniewskiego, prosząc o uwzględnienie argumentów mieszkańców gminy i przyłączenie jej do odradzającego się powiatu oleskiego.

– Gminę Lasowice Wielkie, według aktualnych informacji, przyłączono do powiatu kluczborskiego.

Z ziemią oleską zawsze tworzyliśmy i tworzymy zwartą społeczność o podobnych poglądach, walorach gospodarności, tolerancji politycznej i religijnej.”

Źródło: „Gazeta Ziemi Oleskiej” 1998, nr 6, s. 3

Wybory samorządowe w gminie Lasowice Wielkie

„Program wyborczy i kandydaci na radnych do gminy Lasowice Wielkie z listy zgłoszonej przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Śląska Opolskiego [...]

Jerzy Bawej

Leo Sowada

Krzysztof Eder

Rudolf Gerlic

Józef Kubica

Stefan Cygan

Jan Pietrzak

Józef Szymoszek

Waldemar Drajk

Gerhard Wiecha

Rajmund Jantos

Krzysztof Grega

Bernard Strzelczyk

Henryk Jeziorek

Gerard Libera

Artur Barcz

Anna Mistygacz

Longin Borecki

Jan Neumann

Sonia Arndt

Ryszard Domin

Program i lista kandydatów na radnych do Rady Powiatu Kluczbork [...]

Eugeniusz Grzesik

Otylia Skoczylas

Paweł Prochota

Klaudiusz Gerard Minkus

Kandydaci do wszystkich szczebli władz samorządowych wyrażają deklarację, że będą dążyć, jeżeli zostaną wybrani, aby Gmina Lasowice Wielkie w przyszłości została włączona w granice powiatu oleskiego.”

Źródło: „Gazeta Lasowicka” 1998, nr 8 (s. 9 „Gazety Ziemi Oleskiej”)